

Az 1980-1981-es lengyel válság és Magyarország visszaemlékezések alapján ^[1]

„1980. augusztus 20. körül érkeztek az első hírek a lengyelországi eseményekről, arról, ami Gdanskban történik, és nagy szenációnak számított, hogy megérkeztek Gdanskba a sziláziaik. Ezzel Szilázia is csatlakozott a tengerparti sztrájkhullámhoz, és akkor lehetett érezni, hogy áttörés készül. S valóban, a hónap végére a lengyel pártvezetők megegyezésre kényszerültek egy olyan fiatalemberrel, akit a világ addig tulajdonképpen nem ismert - Lech Walesával.”

Bevezetés

Néhány évvel ezelőtt a rádiós dokumentalista és a történész-polonista összefogott, hogy bemutassák, miként reagált a kádári vezetés, illetve a magyar társadalom az 1980-1981-es lengyel válságra. A levéltári források mellett nagy súlyt fektettünk arra, hogy felkeressük és megszólaltassuk azokat, akik bármilyen módon közvetlen részesei voltak a lengyel eseményeknek. Igyekeztünk átfogó képet rajzolni, így a legkülönbébb emberekkel készítettünk ún. oral history jellegű interjúkat. Köztük volt Berez János, Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Kárpáti Ferenc későbbi honvédelmi miniszter és Pataki István, azokban az években az MSZMP KB Külügyi Osztályának lengyel referense, akiket röviden a hatalom embereinek lehet nevezni, valamint az akkori ellenzék különféle irányzatainak képviselői, mint Kis János, Demszky Gábor, Juhász Pál, Konrád György, Bába Iván, Csoóri Sándor, Pákh Tibor, polonisták, mint Kovács István költő, Kiss Gy. Csaba vagy Szalai Attila újságíró, illetve az 1961 óta Lengyelországban élő Engelmayer Ákos, aki 1990 után első varsói nagykövetségünk lett. A velük készült felvételek - levéltári dokumentumokkal és más forrásokkal kiegészítve - szolgáltatták az alapját annak a háromrészes rádióműsornak, amelyet együtt jegyeztünk, s amely 1999-ben elnyerte az év dokumentum-hangjátéka címet a Magyar Rádióban. (A műsor egyrészes változatát a Lengyel Rádió is sugározta 1999 decemberében.) Ennek a háromrészes adásnak közöljük az anyagát - némileg szerkesztett formában.

Források

Visszaemlékezés

Kis János

Az világosan látható volt a számunkra, hogy ahhoz hasonló méretű tömegmozgalom, munkásmozgalom, amelyen Lengyelországban kibontakozott, Magyarországon igazán nem volt várható. De mégis, a lengyel fejlődés mintát mutatott, amiről - a különbségeket is figyelembe véve - úgy gondoltuk, hogy Magyarországon is ki lehet próbálni. Ennek az volt a lényege, hogy nem a hatalmon lévőknek kell megpróbálni rábeszélni mindenféle reformokra, hanem létre kell hozni az állam köreiben kívül - Bibó István kifejezését idézve - a szabadság kis köreit, a civil társadalom önálló, embrionális intézményeit, ezeket meg kell védeni, és aztán lassan, lépésről lépésre kiterjeszteni őket. Ez olyan gondolat volt, amely a lengyel ellenzékől eredt, az 1970-es évek közepén Adam Michnik fogalmazta meg először, és mi úgy véltük, hogy ez Magyarországon is megpróbálható, és azt gondolom, hogy ebben nem tévedtünk.

Bába Iván

1978-ban találkoztam először Adam Michnikkel, üzenetet vittem neki Magyarországról. Akkor már javában működött Lengyelországban a KOR, a Munkásvédő Bizottság, aminek ő volt az egyik vezéralakja. November volt, Lengyelországban ez az őszutó-télelő nagyon kellemetlen, különösen Varsóban. Fúj a szél, szakadt az eső, ráadásul havas eső, hideg volt. Megtudtam a címét, és keserves keresgélés után, mert kérdezősködni nem akartam, megtaláltam azt a lakást, ahol lakott. Bekopogtam, ajtót nyitottak, és egyszer csak bent találtam magam a XIX. századi orosz irodalomból ismert konspiratív csoportban. Vágni lehetett a füstöt a szobában, mindenki elszánt volt, látszott, hogy ez most valami egészen rendkívüli, és ők is tudják magukról, hogy egészen rendkívüliek, és hogy most forradalom készül. Mindez pontosan olyan volt, ahogyan az ember olvasta ezekben az orosz regényekben, hogy miként készül a forradalom, hogyan tevékenykednek a hivatásos forradalmárok. Ott nem tudunk leülni beszélgetni, rögtön mutogatta a plafont, hogy fogjam be a számat, meg ne nyikkanjak. Elmentünk sétálni. Akkor már valamennyire tudtam lengyelül, amikor azonban elfáradtam, akkor lengyel-szlovák keveréknél beszéltem. Csaknem négy órát sétálgattunk a Visztula partján abban a szakadó esőben, november végén, a borzalmas hidegben. Viszont a beszélgetésünk rendkívül jó, nagyon biztató volt, igényes, és sok-sok mindent megbeszéltünk, amit azután többé-kevésbé meg is tudunk valósítani a magyar-lengyel kapcsolatokban.

Csoóri Sándor

Ha a magyarok nem félték volna 1956 emléktől, bizonyos, hogy ráismertek volna az 1981-es lengyel eseményekre, ugyanarra, amit 1956 jelentett. De ezt a népet annyira megfélemlítették, hogy még azt sem merre bevallani magának, ami az övé volt. Lélekben eltávolodott tehát 1956-tól, ami olyan lett számára, mintha nem is mi csináltuk volna. Így élni meg a történelmet: ez félig-élet, és ilyenkor nem lehet azt sem észrevenni, hogy másutt, egészen más lelki és akarati feltételek között mi történik.

Konrád György

Körünkben nagyon odafigyeltek arra, mi történik Lengyelországban. Jöttek-mentek az emberek, a nyugati újságírók is, és elmesélték, mit láttak. Ez utóbbiak között volt Bernard Guetta, a *Le Monde* kelet-európai tudósítója. Fiatal, kezdő, nagyon dinamikus újságíró volt, elment Varsóba, és gyakorlatilag egész idő alatt ott volt, amíg a Szolidaritás eseményei zajlottak. Egy alkalommal megkérdezte tőlem, hogy Magyarországon miként reagálnak a lengyel eseményekre. Azt válaszoltam, hogy mi azért óvatosabban csináljuk mindezt, mert nem látjuk, hogy mi lesz a végkifejlete. Hozzátettem, hogy 1968-ban Magyarországon egyszerre volt jelen a reménykedés és a szkepticizmus, mert mi tudtuk, hogy mi történt 1956. november 4-én, de a csehek még nem tudták, mi fog történni Csehszlovákiában augusztus 21-én.

Nyers Rezső

Az 1980-as esztendő tulajdonképpen folytatása annak a lappangó válságnak, ami Wladyslaw Gomułka 1970-ben történt eltávolítása óta - természetesen nem azonos mértékben - mindvégig jellemezte a lengyelországi viszonyokat. 1980-ra sem sikerült Gierek ambiciózus terve, hogy a lengyel gazdaságot fellendítse, amely nem ment keresztül azokon a változásokon, belső reformokon, amelyeket sikerült megvalósítani Magyarországon. Gomułka egyetlen nagy politikai reformot hajtott végre: 1956 után nem kollektivizálta újra az ország életében kiemelkedő szerepet játszó mezőgazdaságot. Ez nem kis tett volt, de egyúttal nagy belső feszültséget is okozott, mivel ezt a kistermelői mezőgazdaságot nem sikerült annyira fellendíteni, amennyi egy komoly gazdasági növekedéshez kellett volna. Azt hiszem, hogy a kollektivizálás elmaradása miatt Gomułkának és a lengyel vezetésnek bizonyos büntudata volt a szovjetek felé, és ez elegendő volt arra, hogy púpot érezve a hátukon elvágjanak mindenféle szélesebb belső gazdasági reformot. Ez jellemző volt 1969-70-től, tehát már Gomułka idejében, majd 1970 után, Edward Gierek alatt is.

Berez János

Kádár János különösen azért becsülte Wojciech Jaruzelskit, mert amikor honvédelmi miniszterként itt volt egy Varsói Szerződés-hadgyakorlaton, és Kádár mindegyik minisztert külön-külön fogadta - mivel ők a legfelsőbb vezetéshez tartoztak -, akkor Jaruzelskinek, az ízig-veéig katonának, szinte egyetlen kérdése volt, mégpedig a következő: "hogyan csináltak maguk ilyen jó mezőgazdaságot, Kádár elvtárs?" Lengyelországnak ugyanis kulcskérdése volt a mezőgazdaság. Érthető, hogy abban a pillanatban Jaruzelski nagyon szimpatikussá vált Kádár szemében, mert nem arról beszélt, hogy ilyen és ilyen fegyverekkel kell a hadsereget fejleszteni, és erre újabb és újabb pénzeket kell kiadni. Másrészt az is természetes, hogy amint a lengyel vezetők szembe találták magukat a válsággal, akkor Magyarországra is gondoltak.

Kárpáti Ferenc

Emlékszem, amikor Jaruzelski honvédelmi miniszterként egy hivatalos delegációval többek között Hajdú-Bihar megyében járt, elvitték őt Nádudvarra, ahol megmutatták neki a helyi Vörös Csillag Termelőszövetkezetet. Elmondták azt is, hogy Debrecenben van egy mintaboltjuk, mire ő azt válaszolta, hogy szeretné azt is megnézni. Elvitték őt ebbe a mintaboltba, ahol Jaruzelski megkérdezte, hogy megnézhetné-e hátul a raktárat és a hűtőszekrényeket. Nem akarta elhinni, hogy azok

is tele vannak hússal. Felajánlották neki, hogy bárhol, ahol óhajta, akár a legkisebb faluban is, megállnak az üzletnél, és bemennek. Egyszerűen hihetetlennek tűnt a lengyelek számára, hogy Magyarországon ilyen az élelmiszer- és a húsellátás.

Berecz János

1970 decemberében már lezajlott egy kemény válság Lengyelországban. Én akkor éppenVarsóban tartózkodtam egy kétoldali konferencián. A lengyel ifjúsági mozgalom régi vezetőit jól ismertem, akkor ők már feljebb léptek, többen a Politikai Bizottság tagjai voltak. Elmondták nekem, hogy politikai válság van, aminek a lényege a párt és a munkásság közötti bizalom hiánya, és a megoldás csak egy teljes vezetéscsere lehet. 1980 nyarán úgy éreztem, hogy a tíz évvel azelőttéhez hasonló helyzet alakult ki, vagyis újra politikai-bizalmi válság lépett fel a munkások és a párt között, és a megoldás megint csak egy jelentős személycseré vagy ehhez hasonló súlyú intézkedéssorozat lehet. Ebben a helyzetben robbant ki a lengyel válság, ami azután legalább jó két éven keresztül állandóan foglalkoztatott bennünket. A lengyel események óhatatlanul hatással voltak a magyar közvéleményre is, amely nagyon érzékeny volt Lengyelországra, mint ahogy Lengyelországban is érzékenyek voltak minden magyar megmozdulásra. Így az első reagálásunk egy védekezési reflex volt itthon, a második, hogy miként tudjuk megérteni és segíteni a lengyel válság megoldását, a harmadik pedig az - és ezt hangsúlyozni kívánom -, hogy lehetőleg nemzetközi beavatkozás nélkül kell megérteni az egészet.

Bába Iván

A *Nagyvilág* című folyóirat rovatvezetője voltam, többek között a lengyel rovatot is vezettem, és 1979-ben egyhónapos ösztöndíjat kaptam Varsóba és Krakkóba. Akkor mentem ki, amikor éppen a pápa megválasztásának első évfordulóját ünnepelték. Emlékszem, hogy Krakkóban volt egy hatalmas diáktüntetés, "Polska z papieżem"-feliratokkal, a fiatalok a Mickiewicz-szobornál énekelték a pápai himnuszt, a lengyel himnuszt, különféle katolikus dalokat, és akkor lehetett először érezni, hogy Lengyelországban valami lesz. Akkoriban naplót vezettem, és azt a címet adtam ennek a fejezetnek, hogy Tájékozás csata előtt, ami parafrázis Andrzej Wajda filmjére. A csata egy év múlva be is következett, de ennek előszelét már 1979-ben nagyon érezni lehetett. Szemtanúja voltam például annak, ahogy Varsó aluljáróiban a rendőrök verték a tüntetőket, vagy egy éjszaka a hangoskodókat. Ez azt jelezte, hogy hatalmas feszültség van a lengyel társadalomban, illetve a köznéppellenállása és gyűlölete a rezsimmel szemben sokkal erősebb, és sokkal közvetlenebbül manifesztálódik, mint Magyarországon. Itthon is voltak már ellenzéki csoportosulások az 1970-es évek második felétől kezdve, de ezek létszámát tucatban lehetett mérni, míg Lengyelországban ezrével voltak azok, akik megütköztek az akkori rezsimmel, és ennek egészen primer megnyilatkozási formái is voltak. Ott az utcán is láthatta az ember, hogy valami hamarosan robbanni fog.

Pozsgay Imre

Én 1979 decemberében voltam hivatalos látogatáson, miniszterpartnerem meghívására Varsóban. Az ott tapasztalt közállapotok és az akkor látott események - rosszul működő államgépezet, társadalmi elégedetlenség, amelynek híre eljutott a fülemhez, mivel olyan kapcsolatokkal is rendelkeztem -, arra a következtetésre juttattak engem, hogy fél éven belül nyílt társadalmi válság lesz. Én ugyan írtam egy formális hivatalos jelentést az utamról, amit minden kormánynagynak meg kellett ilyenkor tennie, de egy külön feljegyzést is készítettem Kádár Jánosnak és Lázár Györgynek, amelyben leírtam, hogy Lengyelországban ilyesmire kell számítani. Utánam két héttel járt ugyanott Pujja Frigyes külügyminiszter, ő viszont azt mondta, hogy Lengyelországban minden rendben van, a szocializmust építik, és boldogan teszik a dolgukat. Nem akarom karikírozni, de homlokegyenest ellenkező dolgokat állított, mint én. Tehát volt bennem egy ilyenfajta előérzet, amely nem csupán érzésekre, hanem bizonyos információkra, tapasztalatokra épült, és emiatt aggódva, de leírtam mindezt Kádárnak és Lázárnak, hogy legalább ők tudjanak arról, miként láttam Varsót, Lengyelországot 1979 decemberében.

Szalai Attila

1980 tavaszán egy magyar küldöttség járt Lengyelországban. Ennek a kalandnak a kapcsán tudom felidézni az előzetes hangulatot, hogy mennyire nem volt váratlan, ami később történt. Nem tudtuk, hogy mi jön, de hogy valami jön, azt még ennek a magyar küldöttségnek a vezetője is érezte. A Lapkiadó Vállalattól érkezett ez a delegáció egy kisleány vezetésével, az RSW Prasa-Książka-Ruch, a hatalmas lengyel lap- és könyvkiadó, könyv- és zseletpengeterjesztő, trafikos konzern meghívására, az ún. devizamentes csere keretében. Én tolmácsként dolgoztam a delegáció mellett, majdnem két hétig tekeregtem velük az országban. Különböző vajdaságokat jártunk végig, köztük a gdanskait, s ellátogattunk Torunba, Poznanba és Olsztynba is. Mindezek a helyeken természetesen a megyei-járási pártbizottságok vezetői fogadtak bennünket.

A Toruntól nem messze lévő Golub-Dobrzyń várában nagyon sajátos esemény történt velünk. A magas rangúnak számító magyar delegáció tagjait három vajdaság pártvezetése látta vendégül, a delegáció látogatásának a tényét használták fel arra, hogy egy jót bulizzanak. A várban középkori öltözetekbe bújtatott embereket helyeztek el, s már a küldöttség megérkezése előtt megkezdődött a 72 órán keresztül tartó ökörsütés az udvaron. Terülj asztalkám, az égvilágon minden volt, az asztalok roskadoztak az ételektől. S mindez akkor, amikor ha egy átlagember bement egy boltba Lengyelországban, legfeljebb olyan kérdéseket tudott feltenni, hogy van-e hús, s nem azt, hogy milyen hús van, vagy van-e kávé, s nem azt, hogy milyen kávé van, van-e sör, és így tovább. A leggyakoribb válasz pedig az volt, hogy nincs, holnap lesz, tegnap volt, az ördög tudja, mikor "dobnak". Ez a "dobnak" tükrözés, s valami olyan hangulatot keltett, hogy mint a kutyanak dobnak oda valamit a boltba, te meg állj sorba érte hajnali háromtól.

Visszatérve a küldöttségre, amikor a magyar elvtársak beköltöztek ebbe a várkastélyba, akkor a felvonóhidat felhúzták, a kapu hatalmas döntéssel becsapódott - azt hittük, hogy ránk zárják örökre. De nem így történt, hanem azért tették mindezt, hogy senki ne lássa, aki nem avatott, hogy mi történik odabent. Az ökörsütésen kívül volt népi együttes is, amelynek a férfitagjait olyan 11 óra magasságban eltávolították, majd felkínálták a magyar delegációnak, hogy a hölgyek közül lehet válogatni éjszakára. Nem részletezem, valami elképesztően feudális stílusban indult volna a mulatozás, de becsületére váljék a magyaroknak, hogy nem voltak hajlandók részt venni ebben, hanem követelték, hogy vigyék vissza őket Torunba, a szállodába. Holott, baldachinos franciagyiban lehetett volna aludni a várban. Ekkorra a magyar delegáció tagjai már sok mindent tapasztaltak, én például üzletekbe is bevittem őket, hadd lássák a valós helyzetet, és ők emésztették ezeket a jelenségeket. S noha hasonló élmények már érték őket, kétségtelenül a várbeli epizód volt mindennek a betetőzése. Még azon az éjjelen, miután megittunk egy fél üveg konyakot a szállodában, a küldöttség vezetője azt mondta nekem: "Te, itt valami elképesztő balhé lesz, de nagyon hamar!"

Berecz János

1980 nyarán nálunk pihent családjával együtt Edward Gierek, és az volt a benyomásunk, hogy rettentően magabiztos, elbizakodott, és eléggé nagyúri allűrökkel rendelkezik. Ez Kádár Jánostól teljesen idegen volt, úgyhogy nagyon meg is lepődött ezen. Beszélgettünk is arról, hogy Gierek 1970 decemberében elismert bányászvezérként került a párt élére, és tíz év alatt teljesen összeomlott, egészen más életmódja van, messze került a munkásoktól. Az még külön is foglalkoztatott minket, hogy megérti-e egyáltalán ennek a válságnak a természetét és a lényegét, és tud-e intézkedéseket tenni egy ilyen válság levezetésére. Ily módon objektív és szubjektív tényezők együttesen hatottak, és foglalkoztatták a magyar pártvezetést.

Kovács István

1980. augusztus 20. körül érkeztek az első hírek a lengyelországi eseményekről, arról, ami Gdanskban történik, és nagy szenzációnak számított, hogy megérkeztek Gdanskba a sziléziaiak. Ezzel Szilézia is csatlakozott a tengerpart sztrájkhullámhoz, és akkor lehetett érezni, hogy áttörés készül. S valóban, a hónap végére a lengyel pártvezetők megegyezésre kényszerültek egy olyan fiatalemberrel, akit a világ addig tulajdonképpen nem ismert - Lech Walesával.

Kiss Gy. Csaba

Az, hogy a sztrájkok megegyezéssel végződtek, és mint lengyel a lengyelrel tárgyaltak egymással annak idején, óriási hatással volt rám, mert a kommunista hatalom nem fegyveres harcok következtében engedett, mint nálunk 1956-ban, és nem egy felülről indított reformfolyamat eredményeképpen, mint 1968-ban Csehszlovákiában, hanem szubjektumnak, tárgyalófélnek ismerte el a másik felet, és nagyon fontos területeken tett engedményeket. Az első napok és hetek izgalmaiban is úgy gondoltam, hogy ez akkor is jelentős esemény történelmileg, ha ezt visszazorítják, mint ahogy 1956 után Gomulának egy éven belül sikerült az akkori reformfolyamatokat megállítania. Mindenképpen fontos dolognak éreztem a Szolidaritás megalakítását, és ha ehhez hozzáadjuk a szovjet birodalom agresszióját Afganisztánnal szemben, akkor volt az embernek egy olyan halvány megérzése, hogy a Szolidaritás megalakulásával és az afgán beavatkozással a Szovjetunió eljutott a hatalom ama apogeumára, mint a törökök, amikor 1683-ban megostromolták Bécset.

Pozsgay Imre

Én utáltam ugyan a külön üdüloket, családom nem is szívesen követett ilyen helyekre, de éppen 1980 augusztusában, a lublini sztrájkok utáni időben voltam Balatonaligán nyaralni. Akkor már ömlesztve jöttek a hírek a Szolidaritás megalakulásáról, a párton belüli válságról, ilyen-olyan reakciókról. Egy strandolás, napozós délután, valószínűleg szieszta után, odajött hozzám Kádár - velem mindig csak feszengve lehetett beszélgetni -, és valahogy rátért a lengyelországi ügyre. A véleményemet tudakolta. Én kellő óvatossággal ugyan, de megmondtam, hogy nagyon-nagyon vigyázni kell, és le kell vonni a tanulságokat, és akkor különösen kijelentést tett - ezt jóval később Walesának el is mondtam -, miszerint: "tudja, ebben az a legrosszabb, hogy munkások csinálják, és még a vezérük is munkásacute;s". Nem mondta ki Walesa nevét, de nyilván rá gondolt. Kádár gyötrelmélt meg szorongását a saját babonája adta, hiszen ő a munkásosztályról csak fennköltlen tudott beszélni, és megriaszította, hogy Lengyelországban végül is egy nagy munkásmozgalom alakult ki 1980 nyarán, s ez a sodró eréjú, tízmillió embert szervezetbe tömörítő mozgalom nem akármilyen volt Kelet-Európában - és éppen a szovjet befolyási övezetben.

Berecz János

Én 1981 áprilisában vagy májusában jártam egy küldöttség vezetőjeként a nyugatnémet szociáldemokrata pártnál. A németeket mindvégig a lengyel válság foglalkoztatta, és az, hogy mi mit szándékoznak tenni. Egon Bahr egészen odáig elment, hogy azt mondta: "Menjete már oda, és csináljatok egy olyan pártot, mint a tiétek, mert ha ott válság lesz, ha ott robban, akkor az nagyon nagyot fog szólni!". Másrészt pedig tudta, mert el is mondtam neki, hogy a mi álláspontunk az, hogy ha lehet, akkor szovjet beavatkozás nélkül, sőt bármiféle külső beavatkozás nélkül kell megoldani a kérdést, mert az polgárháborús helyzetet idézhet elő. Tudtuk, hogy a cseh és a keletnémet beavatkozás a szovjet intervencióhoz hasonlóan kemény következményekkel járt volna. Ez a tudat határozta meg egyrészt Kádár

János véleményét, másrészt pedig az egész Politikai Bizottságét, vagyis a magyar pártvezetését, ugyanis ez utóbbinak nyilvánosan nemigen tért el a véleménye Kádár Jánosétól.

Engelmayer Ákos

Elsők között voltam, aki belépett az akkor még nem bejegyzett Szolidaritásba, és azután végigcsináltam az egész legális időszakot, majd 1981 decembere után az egész illegális időszakot. Én 1974 januárjától a Magyar Népköztársaság varsói nagykövetségén sajtószemléket készítettem, illetve - természetesen nem a legmagasabb szinten - tolmácsként működtem az egymást követő nagykövetek mellett. Mindez azt jelenti, hogy volt valami rálátásom az 1980-81-es magyar politikára is, vagy azt legalábbis tudom, hogy milyen hangulat uralkodott a nagykövetségen, milyen reakciókat váltottak ki bizonyos események a magyar diplomaták között. Halvány fogalmuk sem volt, hogy valójában mi történik, mindennemű kapaszkodó nélkül próbálták belefolyani az eseményekbe. Azt is meg kell mondanom, hogy a többség ellenségesen és értetlenül szemlélte mindent, s voltak néhányan, akik legszívesebben lövettek volna.

A nagykövetségen belül volt egy liberálisabb társaság, amelyik a Rakowski-Jaruzelski-féle enyhébb vonalat próbálta támogatni. Nota bene, amikor én nagykövetként átadtam a megbízólevelemet Jaruzelskinek mint köztársasági elnöknek 1990 októberében, akkor ő nagyon meleg szavakkal beszélt arról, hogy a magyar elvtársak mennyit segítettek és támogatták őt annak idején. Ugyanakkor volt a követségen egy társaság - hanguloyozni kívánom, hogy én ezt dokumentumokkal bizonyítani nem tudom -, amelyik a legszélsőségesebb lengyel "bolsevista beton" támogatta, és ahogy én hallottam, voltak olyan próbálkozások, hogy az "igazi lengyel kommunista párt" vagy az "igazi lengyel kommunista ifjúsági szövetség" a varsói magyar nagykövetségen alakuljon meg.

Juhász Pál

Nagyon kiváltságos helyzetben voltam 1979-80-ban, mert azt kell mondanom, hogy a pártközpont állandó reklámot csinált nekem azzal, hogy 1973-ban kikiáltott a rendszer megátalkodott ellenségének, és a tiltások miatt sehová sem tehettem be a lábam. Ennek köszönhettem, hogy nagyon sok fiatalember akart velem kapcsolatba kerülni, többek között Magyar Bálint is, aki azt javasolta, hogy használjuk ki, hogy az én munkahelyem, a Szövetkezeti Kutatóintézet és a lengyel Szövetkezeti Kutatóintézet között állandó testvérkapcsolat van, menjünk el oda, nézzünk ott körül, és beszéljünk, akivel lehet. Így aztán 1981 kora tavaszán Karics András, Magyar Bálint és én elmentünk meglátogatni a lengyel Szövetkezeti Kutatóintézetet. Ott nagyon nem örültek nekünk, de ki nem dobhattak minket, hiszen ők a kapcsolat alapján nagyon gyakran jártak addig Magyarországra. Ezt az utat arra használtuk ki, hogy az akkori összes friss politikai szereplőnek a gazdasági elképzeléseit megismerjük, hiszen nekem a gazdaságpolitika a szakmám, és erre voltam kíváncsi.

Fő támaszunk a Szolidaritás mazóviai szervezete volt, amelynek liberális értelmiségiek voltak a vezetői. Ezen túl azonban nagyon intenzív kapcsolatunk alakult ki a reformkommunistákat képviselő mezőgazdasági miniszterhelyetessel, a frissen megalakult, agrárius-önsajnáló Paraszt Szolidaritással, valamint az ottani Bauer Tamással, a lengyel Közgazdaságtudományi Intézet ifjú titánjával. Leszek Balcerowiczsal, aki összegyűjtötte maga köré azt a csapatot, amelyik azután 1989-90-ben Lengyelország gazdasági vezetését átvette, és ezen kívül az ottani Mezőgazdasági Szövetkezeti Szövetség vezetőivel. Az érdekes az volt, hogy mindenki ugyanabban az eufóriában volt, hogy végre Gierek meghátrált, egy új világ jön, és most igazán jó dolgokat lehet csinálni.

A látogatás pikantériáját az adta, hogy a pincérek - akik szintén mind Szolidaritás-tagok voltak - figyelmeztettek, hogy erősen követnek bennünket. Valóban, bárhová mentünk, felváltva mindig két ember járt a nyomunkban. Igazából nem is titkolták, hogy követnek bennünket, valószínűleg zavarba akartak hozni minket ezzel a követéssel. Azonban valószínű, hogy őket az hozta zavarba, hogy mi minden csoporttal jó haverságban voltunk. Havas-esős idő volt, sokat jártunk az utcán, sokat találkoztunk presszóban, olyankor ők mindig kint maradtak és áztak. Örökös részvét volt bennem, hogy be kellene hívni őket teazni, mert így is jól kiszúrtunk szegény rendőrökkel, ázniuk-fázniuk kellett három ilyen kedélyes fiú miatt, mint mi voltunk. Az ötödik napra megszokták, hogy mi annyi helyre járunk és annyiféle csoporttal vagyunk kapcsolatban, odajöttek hozzánk, mutatták, hogy adjuk oda az útleveleinket, és beütötték, hogy lejárt a vízumunk - tudnivaló, hogy a magyaroknak nem kellett vízum Lengyelországba. Karicsot és engem azonnal kivíttek a repülőtérre, Bálint éppen nem volt ott, így ő körülményes úton, vonattal jött haza, viszont megúsza, hogy rendőri kísérettel kelljen kimennie a repülőtérré.

Itthon a megfelelő szervek azonnal leszedtek minket a gépről. Végül Bálint és én abban a kitüntetésben részesültünk, hogy attól kezdve keleti útleveleink sem volt, Bálintot még az állásából is kirúgták. Ami engem illet, 1973 óta akkor immár ötödször szólították fel az igazgatómat, hogy rúgjon ki, de az én igazgatóm valamikor illegális kommunista volt, a háború alatt meg a Rákosi-időben is őt magát rúgták ki az állásából, és nem lett volna bőr a képén, hogy politikai okból eltávolítsanak valakit, így én maradhattam. Igaz, továbbra is névtelen munkatársként, de ott voltam a Szövetkezeti Kutatóintézetben. Sőt, miután Bálintot kirúgták a Világgazdasági Intézetből, és egy nagy közgazdász tiltakozómozgalom indult az ő védelmében, annak az lett a hatása, hogy az akadémia akkori főtitkára, Szentgothai János megegyezett az én igazgatómmal, hogy Bálint a mi intézetünkbe jöjjön, és ily módon érjen már véget ez a felháborodás, amiért ő munka nélkül van. Így aztán Bálint odakerült mellém dolgozni. Gyenes Antalnak hívták a mi igazgatónkot, és nagyon mellette állt az ugyancsak illegális múltú párttitkárunk. Félreértés ne essék, nem értett velünk egyet, ellenfelének tekintett bennünket, de nagyon tisztességtelennek tartotta volna, ha valakit politikai okból munkanélkülivé tesznek.

Bába Iván

Nem egyszer tapasztaltam, például Varsóban, hogy megtisztelték a figyelmükkel, és követtek. Emlékszem, egyszer Wojtek Maziarsskival találkoztam, aki elég harcoss aktivistája és szervezője volt a lengyel ellenzéknek, és ő meghívott ebédelni. Lehet, hogy meggondolatlanok voltunk, de elképzelhető, hogyha óvatosabbak vagyunk, akkor sem tudtuk volna kijátszani őket. Ezután három napig jöttem utánam, gyakorlatilag mindenhol. Nyilvánvalóan Maziarsskit figyelték, és a velem való beszélgetése után úgy gondolták, hogy engem is érdemes. Furcsa dolog volt, mert a szállodai szobám előtt ott ácsorgott egy ember, a szálloda bejáratánál ott ácsorgott egy másik, s minden találkozómra elkísért valaki. Még csak nem is nagyon leplezték, hogy a nyomomban vannak, ha úgy tetszik, ez provokatív követés volt, hogy megfélemlítsenek.

Engelmayer Ákos

Amikor 1981 márciusában úgy néztek ki, hogy országos sztrájk lesz, akkor én a nagykövetségnek elmondtam, hogy miután minden bizonyos konfrontációra kerül sor, és nem tudni mi lesz ennek a vége, én bejelentem, hogy Szolidaritás-tag vagyok. Erre dührohámot kapott, kijelentette, hogy megörlültem, meg miért, meg egyáltalán. Ugyanakkor - bár lehet, hogy eltúlozom a szerepemet - nagyon kényelmes volt a nagykövetség számára, hogy az összes illegálisan, tehát a cenzúra engedélye nélkül megjelent kiadványokat behordtam a követségre 1981. december 13-ig, amikor is nem engedtek be többet. Egészen addig, míg 1990-ben át nem vettem a nagykövetség vezetését, azt hiszem, mindössze kétszer jártam az épületben.

Demszky Gábor

Én 1981 májusában utazhattam ki Lengyelországba, s nem tapasztaltam, hogy figyelnének, egészen nyugodtan közlekedtem. Majdnem egy hónapot töltöttem odakint, s megtanultam nyomtatni Varsóban. Annak ellenére, hogy akkoriban a könyvkiadás meg a sajtó sokkal szabadabb volt, mint korábban, voltak olyanok - köztük a barátaim is -, akik továbbra is a régi technikával és a régi módszerekkel dolgoztak, mert nem hittek abban, hogy ez a Szolidaritás-időszak örökké fog tartani, s mintha előre látták volna a szükségállapotot, továbbra is konspiráltak. Tehát lehet itt mindenféle reform meg átalakulás, ők azt gondolták, hogy lesznek még rosszabb idők, s erre készülve továbbra is teljes il legalitásban nyomtatták a könyveket és a különböző kiadványokat. Engem nagyon érdekelt, hogyan zajlik mindez, milyen technikával, milyen eszközökkel, milyen módszerekkel dolgoznak, hogyan lehet a papírt beszerezni, s hogyan lehet az elosztóhálózatot megszervezni. Megtanítottak engem a különböző technikákra, és meggyőződésemmé vált, hogy ez Magyarországon is folytatható, mivel a körülmények itt is adóttak, s végül is ezért nem csukják be az embert. Nyilván, ha nagyon kemény a represszió, akkor nincs tovább, de feltételeztem, hogy idáig a magyar hatóságok nem fognak elmenni, s ez a feltételezésem be is igazolódott.

Miután hazajöttem, vettem egy tonna papírt, egy hónap múlva kirúgtak az állásomból, és akkor elkezdtem hivatásszerűen könyvkiadással és folyóiratkiadással foglalkozni, amiből egyébként meg is éltem. Nagyon fontos dolog, hogy nem kell állami állás, ezt úgy ki lehet építeni, hogy ebből megél néhány tucat ember - mindenféle kegyelemkenyer és intézeti megbízás vagy feketemunka nélkül. Azt követően, hogy hazajöttem, és egy előadást - vagy mondjuk így: politikai élménybeszámólót - tartottam a lengyel átalakulásról Ad Nova címen a szabadegyetem keretében, elvették az útleveletem, és ezután majdnem egy évtizeden keresztül nem utazhattam sehová, tehát a szocialista országokba sem.

Ez egyébként úgy működött, hogy bevihették az embert az útlevelel együtt valami Akadémia utcai épületbe, és ott elvették az útlevelet. Én az egyik útlevelet vittem magammal, ekkor elvették a személyimét, és nem adták vissza, míg a másikat is be nem hoztam. Nagyon dühös voltam, ugyanakkor arra gondoltam, hogy velem törököt fognak, mert ezzel hivatásos ellenzékít csináltak belőlem. Az útlevel bevonását hamarosan követte az állástilalom is, és ez így együtt tulajdonképpen meghatározta azt az életpályát, amit befutottam.

Kovács István

1981 júniusában Zelnik Józseffel és Csoóri Sándorral ismét kiutaztam Lengyelországba. Egy barátunk, Waclaw Felczak professzor úr volt a házigazdánk és kísérőnk. Amikor megérkeztünk Krakkóba, a városban éppen Walesa fogadására készültek. Felczak az egyetlen tanított, és meglepett bennünket, hogy az egyetem professzorai, de még az ott dolgozó takarítónők is milyen egyforma, feszült figyelemmel és várakozással néztek a Walesa-látogatás elébe. Walesa egy fenomén, azon kevés politikus vezéregyéniségek közé tartozik, akik valóban a munkásság sorából küzdöttek fel magukat. Kiváló tanácsadói voltak Tadeusz Mazowiecki vagy Bronislaw Geremek személyében, de amikor szemtől-szembe kellett tárgyalnia Jagielskiékkel, Barcikowskiékkel vagy Jaruzelskivel, akkor nem ültek mögötte tanácsadók, neki magának kellett érvelnie.

Csoóri Sándor

Éppen akkor jártunk Krakkóban, amikor a már győztes Szolidaritás vezére, Walesa nagygyűlést tartott a városban. Olyasféle sereglést, olyan izgalmat, amely egy várost teljesen felgyújtott, ritkán láttam. 1956-os élményeim ugyan voltak, de az annyira önkéntelen volt, ez pedig már megszervezett nagygyűlés volt, csak a békén, a betegek és a csecsszopok nem jöttek el, mindenki más, körülbelül százegynéhányez ember ott volt a téren. Ez a fiatal villanyserelő, a Szolidaritás első embere hihetetlenül tudott bánni a közönséggel, nagyon okosan és szellemesen beszélt, utána pedig az egész tér kérdezz-felelekké alakult át. Ott volt a színpad, és a színpad két oldalán állt két ember, akik a beérkező cédulákat nézték, hogy ez fontos, ez nem fontos, aztán odaadták a kiválasztott cédulákat Walesának, hogy ezekre válaszoljon, ő pedig válaszolt.

Hirtelen megéreztem, hogy tudatni kell a tömeggel, hogy ott vannak magyarok is. Igen ám, de ez nem volt kockázat nélküli, mert bár nekem nem volt veszítenivalóm, de mondjuk Kovács Istvánról azonnal elvehették volna az útlevét, ha megtudják, hogy ő ezen a nagygyűlésen fordítóként szerepelt. Én ennek ellenére azt mondtam, hogy még egy ilyen alkalom nem lesz, nem tudom, mikor jövünk olyan nagygyűlésre, ahol Walesa beszél, és azt mondtam Istvánnak, hogy mi is kérdezzük. Megkérdezzük, hogy mi a véleménye a magyarokról, Magyarországról. Ez sugallta azt is, hogy mit gondol az 1956-os és 1956 utáni Magyarországról, s általában a történelmi kapcsolatokról. Megértettem Pista szorongását, először nem is akart kötélnek állni, mert világos volt, hogy őrála tudták, hogy kint van, s így csakis ő lehet az, aki ezt a kérdést megfogalmazza, és akkor számon kéri rajta, mint ahogy egyszer-kétszer már számon kértek tőle jónéhány dolgot. Én viszont szívóskodtam, és ő megértette, hogy itt most nem lehet visszavonulni, s felküldtük a cédulát.

Amikor az egyik segéd felolvasta a kérdést, amit mi feltettünk, óriási taps tört ki, az ottlévő százegynéhányezer ember megtudta, hogy magyarok is vannak a tömegben, akik szolidárisak velük. Csak magától a kérdésfeltevéstől hosszasan tapsoltak. Ritkán érez az ember ilyen különleges rokonszenvet. Walesa néhány mondatban válaszolt, a magyar helyzetről némileg fanyar dolgokat mondott, amiket én helyeseltem, az érződött ki, hogy az 1956 utáni Magyarország olyan képet mutat, mintha valami történne, de ez kevés, ők ennél többet akarnak. Amikor rátért arra, hogy egyébként pedig a magyarokkal és 1956-tal mennyire egyetértünk, akkor még nagyobb taps tört ki. Ezt én sohasem fogom elfelejteni, akkor éreztem meg, hogy a lengyelek sokkal komolyabban őrzik a századokon át kialakult, mély történelmi rokonszenvet, mint a magyarok.

Kovács István

Három vagy négy napot töltöttünk Krakkóban, s amikor elhagytuk az országot, akkor érzékeltek, hogy Lengyelország mennyire gyűrűbe van fogva. A dukiái határátkelőhelynél a csehszlovák vámosságok mindent eldoboztak tőlünk, még a központi pártbiztost, a Trybuna Ludut is, amit családunk tettünk a kocsis hátsó ablaka alá. Még ezt is ugyanolyan dühvel kobozták el tőlünk, mint a teljesen ártalmatlan tarnóvi kulturális havilapot. Így a magyar határon a magyar vámosságok már nem volt mit elkobozniuk. Igaz, én eleve az elmentem a magyar kormányhoz, a magyar pártvezetésnek ez a többi szocialista országtól kicsit elütő, tehát kevésbé lengyelelles politikája a határon a szerveket is átírta, később aztán saját bőrömön is tapasztalhattam, hogy ez nem így van. A BM-nek nagyon jó gyakorlóterepe és gyakorló időszaka volt ez a közel másfél év, amikor a Szolidaritás legalisan létezett, a neves és kevésbé neves magyar polonistákat egymás után vették nagytőlencse alá. Főleg a vidéken élő polonisták voltak nehéz helyzetben, mert az ő személyük a helyi BM-esek számára előmeneteli lehetőséget biztosított. Viszont az egyetemen a diákjaink eközben tényleg szákszámra hordták át a Szolidaritás-kiadványokat, hangszalagokat, fotókat, és nagyon megszorodott a pesti bölcsészkarra járó lengyel szakosok száma.

Kiss Gy. Csaba

1980 őszén úgy éreztük - Kovács István és jómagam -, hogy meg kell próbálni összeállítani egy lengyel számot. A *Tiszatáj* 1971 óta időről-időre közölt Most-Punte-Híd címen - ami Németh Lászlóra utalt - egy-egy összeállítást a kelet-közép-európai irodalmakról, ráadásul már régen volt lengyel szám, legutóbb 1976-ban. A szerkesztőség részéről pozitív választ kaptunk, és Istvánnal készítettünk egy tematikus összeállítást a lengyel irodalomról. Amikor 1981 elején és márciusában komoly konfliktusok törtek ki a hatalom és a Szolidaritás között, a szerkesztők mondták, hogy ne Lengyel Összeállítás legyen a cím. Így a Krakkói körkép címet adtuk, s azért igyekeztünk finom üzeneteket is elrejteni benne, de semmi direkt politika nem volt, csak lengyel történelem, kultúra, kétoldalú kapcsolatok, jelenkori irodalom, s mindez Krakkó köré építve. A szám meg is jelent, és örömmel láttam, hogy gyorsan elkelt. Ellenben a szerkesztőség fegyelmit kapott, s úgy, hogy meg sem tudták indokolni, miért. Amikor a miniszteriumból Tóth Dezso miniszterhelyettes kiosztotta a fegyelmit, nem tudott konkrét okot mondani, csak azt, hogy a lap közléspolitikai hibát követett el, mert sok, túl sok a lengyel anyag, elvtársak. Mikor végül a szerkesztőségben rákérdeztek, hogy mondja meg, melyik írásról van szó, megismételte, hogy nincs ilyen cikk, csak sok a lengyel anyag.

Pákh Tibor

Még 1980 augusztusa előtt értesültem arról, hogy lengyel ellenzékiek a Varsó melletti Podkowa Lesnában éhségstrájkot szerveztek a Nowa nevű illegális kiadó szerkesztőjének, Mirosław Chojeckinek a szabadonbocsátásáért. Én ezt a pillanatot találtam alkalmasnak arra, hogy csatlakozzam hozzájuk. Felültem a vonatra, Varsón keresztül elmentem Podkowába. Ott a templomban jelentkeztem Leon Kantorski plébános úrnál, és nyilatkozatot tettem, hogy én, dr. Pákh Tibor magyar állampolgár Szent Adalbert szellemében csatlakozom hozzájuk. A lengyelek nagy örömmel fogadtak. Igen nagy élményben volt részem, naponta kétszer tartottak szentmisét, óriási tömeg jött be, az egész templomkert tele volt, s nemcsak hívőkkel.

Szalai Attila

Próbáltam annyira józan maradni, nehogy persona non grata váljak, és kiutasítsanak Lengyelországból. Igyekeztem tehát betartani a konspiráció összes szabályát, amit gondosan eltanulgattam lengyel barátaitól. Az akkori lengyel demokratikus ellenzék köreiből bekerülve, volt már némi tapasztalatom. Természetesen amint lehetett, jelentkeztem a Szolidaritás mazóviai szervezeténél, hordtam a röplapot, tekertem a stenciligépet, egyszerűen ott voltam. A magyar összekötő szerep mindkét félnek, Engelmayer Ákosnak és jómagamnak is kijutott. 1980 novemberében, néhány nappal azután, hogy az illetékes lengyel bíróság hivatalosan bejegyezte a szabad és független Szolidaritást, mint legalisan működő szakszervezetet, megjelent Va rsóban a Magyar Rádió Irodalmi Osztályán dolgozó Liptay Katalin és Bába Iván, akik régi ismerőseim voltak. Nem magánútra érkeztek, s emlékszem, hogy a repülőtéri VIP-várón keresztül jöttek, mert a pártállami rádió munkatársainak akkor ez még kijárt, és azokban a hónapokban még nem feltételezték róluk, hogy mindenféle ronda felforgató lengyel anyagot fognak hazavinni. Látogatásuk hivatalos részét röviden elintézték lengyel partnerükkel. Ez utóbbi éppen Krzysztof Karasek költő volt, a barátunk, aki már akkor is nyakig ült a Szolidaritásban. Szép kalandokat szerveztünk nekik, igyekeztünk felvilágosítani őket arról, hogy igazából mi is történik Lengyelországban, hogy minél több hiteles információval felvértezve térjenek vissza Magyarországra. Másfelől, az akkor még tényleg nagyon csírájában létező magyar demokratikus ellenzék köreiből is volt kapcsolat, jöttek-mentek az információk a két ország között. Később elkövetünk olyanokat is, de ez már inkább az 1980-as évek közepe, hogy mikrofilmen vittünk át az anyagokat, amit az autó ülésébe rejtettünk. Ehhez viszont tudni kell, hogy a hadiállapot 1981. december 13-i bevezetése után azt a rendeletet hozták, hogy ha a kocsiban találtak akárcsak egy darab röplapot is, akkor a gépjárművet, mint az elkövetés eszközeit el lehetett kobozni annak tulajdonosától. Tehát ilyen kockázata is volt a dolognak.

Bába Iván

1980-81-ben Lengyelországban az a sajátos helyzet alakult ki, hogy a Szolidaritás rendkívül erős volt, de azért mégiscsak kommunista hatalom volt ott, tehát a rendőrség, a vámőrség, a határőrség mind kommunista irányítás alatt állt. Mi boldogan - és a lengyelországi eufóriát átvéve - megraktuk a bőröndünket Szolidaritás-irodalommal, és elindultunk a repülőtérre, hogy hazautazzunk. Nyilvánvaló volt, hogy figyelték bennünket és minden lépésünket, hiszen olyan politikusokkal és vezető értelmiségiekkel találkoztunk, akiket megfigyelés alatt tartottak. A repülőtéren visszahozták a már a vámvizsgálaton átjutott csomagjainkat, és még egyszer átvizsgálták őket. Elszedtek mindent, de érdekes módon egyetlenegy kötetet sikerült áthoznunk, ez az akkor megjelent *Tanúságtétel és jövő* című, közel ötszáz oldalas összefoglaló kiadvány volt. Egy ötszáz oldalas könyvet nem olyan könnyű elrejtetni, emlékszem, hogy kettévettük, és henger alakban beleygőmőszöltük a feleségem cipőjébe, s ezt valahogy nem vették észre. Tehát a legfontosabbat, amit át akartunk hozni, azt áthoztuk. A másik hasonló élményem már a hadiállapot idején történt, amikor ugyanígy visszahozták a bőröndömet, és akkor bevitték egy sötét cellába a repülőtérre, szabályosan meztelenre vetkőztettek, és megmozgattak. Úgy mozogtak meg, amilyet én még életemben nem tapasztaltam. Végigtapogatták az ing mandzsettáját, a nadrág hajtókáját, miközben rendkívül hűvös előzékeséggel dicsérték, hogy milyen jól tudok lengyelül. De azért a bőröndöm és a ruházatom minden szegletét végigvizsgálták, majd egy szuronyos katona kíséretében egyedül végigkísérték a repülőtér betonján a géphez, ahol 130 magyar utas megdöbbenve nézte, hogy ki ez az ember, akit szuronyos katona kísér fel a repülőre.

Kiss Gy. Csaba

Tudjuk, hogy a lengyel földektől az irodalom milyen sok publikáció jelent meg a magyar forradalomról, aminek emlékezete 1956 után is folyamatos volt Lengyelországban. Ez sokkal meghatározóbb volt, mint Magyarországon, egyfajta mítosza volt a magyar forradalomnak, amelyet a lengyelek beillesztettek saját felkeléseik sorába. Hadd említsek egy történetet. 1981-ben egy krakkói író barátunknál, Szymanskiánál ültünk, akinek két gimnazista leánya volt. Valahogy a magyar irodalomra került a szó, és én megkérdeztem őket, hogy mit ismernek ebből. "Kopácsi Sándor" - mondta az egyik kislány, mert megjelent lengyelül egy rész Kopácsi visszaemlékezéséből, és ezt lelkesen olvasták.

Pákh Tibor

1981 őszén ismét el akartam utazni Lengyelországba. Két akatáskával a kezemben, panyókára vetett kabátal elmentem a Keleti pályaudvarra, és felültem a vonatra. Alighogy elindultunk, mindjárt bejött hozzám két férfi meg egy határőr és egy vámos, és átvittek egy üres fülkébe, ahol közölték velem, hogy nem utazhatom tovább. Mindjárt arra hívatkoztam, hogy érvényes útiokmányom van, az égvilágon semmi olyasmit nem tudok, ami miatt nem utazhatnék, és magyarázatot kértem. Mondták, hogy márpedig nekem Komáromban le kell szállnom a vonatról. Ez a leghatározottabban tiltakoztam. Átkutattak mindent, tetőtől-talpig átvizsgálták, de nem találtak semmi olyat, amit kifogásolhattak volna. Ennek ellenére Komáromban leszállítottak. Mondtam, hogy amennyiben nem engednek tovább, én a komáromi állomáson éhségstrájkba kezdek ez ellen a durva jogsértés ellen. Ez nem befolyásolta ez őket, ott kellett eltöltenem az éjszakát szülővárosom várótermében - abban az időben az ember személyi igazolványt nem vihetett magával, az útlevelem pedig elvették, tehát semmi személyi okmány nem volt nálam. Másnap reggel arra kényszerítettek, hogy az első vonattal utazzam vissza Budapestre. Panaszot tettem a legfőbb ügyésznel, amiben leírtam az egész eseményt, és bejelentettem, hogy tiltakozom a durva beavatkozás ellen, és amíg panaszomat nem orvosolják, éhségstrájkot tartok a budapesti Egyetemi templomban. Mivel nálunk éjszakára nem lehet a templomban maradni, én reggel hétkor mentem el oda, ott voltam este nyolcig, amikor bezárták, és ez így folytatódott négy vagy öt napig. Egyszer későn este ápoló kinezetű személyek jöttek be a lakásomba, és azt mondták, hogy be akarnak vinni a Hárs-hegyi bolondokházába, mert nagyon leromlott állapotban vagyok, és úgy tapasztalják, hogy be kell avatkozni. Ez a leghatározottabban tiltakoztam, mondtam, hogy ők nem jogosultak arra, hogy elhurcoljanak engem. Akkor rendőröket hívtak, és közös erővel, erőszakkal, ahogy a gólya viszi a fiát, fogtak és cipeltek. Én közben kiabáltam, hogy segítség, emberrablók. Betettek egy mentőkocsiba, s rendőri kísérettel bevitték a Hárs-hegyi elmeegógyintézetbe. Az egyik főorvos osztályára kerültem. Ott is tiltakoztam, mondván, hogy ilyen és ilyen jogsérelmek értek, és kijelentettem, hogy az éhségstrájkot folytatni fogom. Akkor rendelték el, hogy be kell avatkozni. Ez úgy zajlott le, hogy

felfektettek egy kezelőasztalra, és infúziót vezettek be. Olyan nagy adagot kaptam, hogy öt perc múlva delíriumba estem, s ott feküdtem vagy huszonnégy órát. Közben kiderült, hogy ennek a beavatkozásnak valamilyen módon híre ment, mert az elmeegógyintézetet az akkor már hazánkban is aktívan működő különböző ellenzéki csoportok keresték fel, sőt bejött egy külföldi újságíró is, hogy lefényképezzen, ahogy ki vagyok terítve. Mindennek híre ment, és nemcsak a hazai ellenzék állt ki mellettem egy felhívással, hanem a lengyelek is. Különböző illegális lapjaikban rokonszenvenyilatkozatok jelentek meg, az egyiknek Budapesti felhívás volt a címe, amiben leírták, hogy mi volt mindennek az előzménye, hogy én mellettük kardoskodtam, minduntalan kifejeztem a szimpátiámat irántuk, sőt, ami első alkalommal fordult elő, idegen állampolgárként részt vettem egy éhségsztrájk-akciójukban is. Ezért a világ nyilvánosságához fordulnak, hogy bocsássanak engem szabadon. Ezek a tiltakozások végül is eredményesnek bizonyultak, három vagy négy hét múlva kiengedtek az elmeegógyintézetből.

Kiss Gy. Csaba

Még a naplómba se mertem beírni, hogy Demszkyéknek a *Máshonnan Beszélőbe* fordítottam lengyel anyagot, mert ha kiderül, kellemetlen lehet. Mi 1981. szeptember 8-án költöztünk az elkészült társasházi lakásunkba, és körülbelül másfél hónap múltán megjelent a házban a körzeti rendőr. Hozzánk csöngetett be, mert mi vagyunk a legközelebb a bejáráshoz. A nejem felgyújtotta a villanyt, és a rendőr meglátta, hogy oda van írva: Kiss Gy. Csaba. Akkor elnézést kért, és azt kérdezte, hol van a lakónyilvántartó. Volt egy barátunk, aki ügyvezetőként a ház dolgait kezelte, a rendőr száz embert foglalkoztató sajtóügynökség üzemi lakunk-e, s mióta, és milyen tevékenységet folytatók. Ez a szomszédunk nagyon kedves volt, üzenetet hagyott nekem, hogy másnap utcai fülkéből hívjam fel a munkahelyén - tehát működött egy ilyen kis magyar szolidaritás - és akkor mondta: "Öregem, hogyha olyan dolgaid vannak, akkor vigyázz, mert érdeklődött utánad a rendőrség!" Ez volt az az, amit konkrétan megtapasztaltam, és figyelmeztetésszámba vettem.

Engelmayer Ákos

Én egy sajtóügynökségnél dolgoztam egészen 1981-ig, a *Lengyelország* című, több nyelven megjelenő havilap magyar szerkesztőségének voltam a vezetője. A Magyar Posta 1980 decemberétől kezdve úgy, ahogy volt, elsüllyesztette a teljes példányszámot, annak ellenére, hogy a lengyel fél semmi különösöt nem írt arról, mi történik Lengyelországban. Így értelmetlenné vált továbbra is kiadni a lapot. Ezután egy sajtófőigyelő szolgálathoz kerültem, jómagam a magyar sajtót szemléltem, illetve onnan szedtünk ki híreket, és küldtük le a vidéki szerkesztőségekhez. Én eme több száz embert foglalkoztató sajtóügynökség üzemi Szolidaritás-bizottságának voltam a tagja, mint akinek bizalmat szavazott a lengyel társaság. Az 1981. március-áprilisi országos sztrájkkészültség alatt kapuőrséget álltunk, és meg kell mondjam, hogy a lengyel nemzetiszínű karszalag mellett ott volt a piros-fehér-zöld is.

Szalai Attila

Varsóban voltunk talán öten, ott élő magyarok, s 1980-81-ben mi is nemegyszer éreztük, hogy bejöhethetnek az oroszok, hogy egy óra múlva elkezdődhet. Az viszont, a lengyeleket ismerve, nem a lengyel 1956, hanem legalább 1944, a Varsói Felkelés méreteit öltött e volna. Egy korabeli viccet hadd idézzek, ami ezt nagyon pontosan visszaadja: Jacek és Wacek ülnek a padon, zacskóba rejtve isszák a vodkát, és csuklások középette méláznak azon, hogy "kivel vesszük fel a harcot, haver, ha bejönnek ide egyszerre a németek meg az oroszok"? Mire a válasz: - Hát nyilvánvalóan a némettel. - Na, de miért, haver? - Hát azért, mert először a hazafias kötelesség, azután az élvezet. Persze ez vérfürdő lett volna, semmint élvezet.

Egyszóval mi, Varsóban élő magyarok összedugtuk a fejünket, és elhatároztuk, hogyha többen nem is leszünk, csak öten, vagy akár csak hárman, vagy ketten, akkor is mi leszünk az a magyar "légió", amelyik folytatja a Bem tábornok nevével is fémjelzett hagyományokat, amelyek sorába illik például Nyáry Edvárd, aki az 1863-64-es felkelés idején ötszáz magyar huszárt vitt ki a lengyelek megsegítésére, vagy vegyük 1956-ot, amikor a lengyelek segítettek nekünk. Tehát ebbe a folyamatba igyekeztünk volna szimbolikusan beleilleszkedni, nem feltűnési viszketegségből, hanem tényleg mély lélekbéli meggyőződésből. Feleségeink vartak is nekünk lengyel-magyar karszalagokat. Azt hiszem, ezt az elszántságot nem lehetett nem észrevenni rajtunk, és a lengyelek ezt nagyra értékelték. Azok, akik annak idején ezt tudták, a mai napig is valami meghatározó módon kezelnek bennünket emiatt.

Engelmayer Ákos

Én egy ideig biztos voltam a szovjet intervencióban, később már nem, viszont rettegtem attól, hogy a szovjetek mellett bevonulnak a magyar csapatok is. 1980 decemberében és 1981 első negyedében jártam a varsói és nemcsak a varsói közép- és általános iskolákat, előadásokat tartottam a magyar-lengyel szabadságharcos hagyományokról, és mindig azzal fejeztem be, hogy ha a magyarok jönnek, akkor az nem a magyar nemzet, a nép, a társadalom, hanem az MSZMP Kézponti Bizottsága.

Kádár János beszéde a Hazafias Népfront kongresszusán, 1981. március 14.

Mai helyzetünket vizsgálva azt is számításba kell vennünk, hogy a vezető imperialista hatalom szövívőinek szájából és általában az imperialisták politikája nyomán hideg fuvallatok járnak át a világot. Ezenkívül - úgy is mondhatnánk - családi problémánk is akad: a lengyelországi nehéz helyzet. Tudatában vagyunk annak is, hogy a szocializmusnak Magyarországon voltak, és elszigetelten ma is vannak ellenségei, nagyon megfogyatkozva és nagyon szórványosan. Nyíltan fellépni nem tudnak, mert a nép óriási többsége a szocialista rendszert és a szocialista programokat támogatja. Vannak zavaros fejű emberek, és vannak, akik szereplési viszketegségben szenvednek, "hérosztratoszi" hőstettre pályáznak. Ezek - mert pozitívan nem tudnak hozzájárulni a társadalom ügyéhez - legalább valami negatív cselekménnyel szeretnének nevezetessé válni. Vannak felelőtlen emberek, akik nem gondolnak arra, hogy a közügy mindenekelőtt való. Ezek az emberek az utóbbi időben egy kicsit felélénkültek. Szórványosan, elszórtan.

Mi szép nyugodtan dolgozunk tovább, politikánk, programunk világos, és tömegtámogatást élvez. A pozitív vitáktól nem félünk, azokat szükségességnek tartjuk és igényeljük. De azt is meg kell mondanunk, hogy vívmányaink destruktív támadását sehol sem tűrjük el. A fellépés az ilyen támadások ellen az egész társadalomnak, így a népfrontnak is feladata. Mi mindig világosan szoktunk beszélni, itt is meg szeretném említeni: vívmányainkat megőrizzük, gyarapítjuk, de a nép, az ország sorsával játszani senkit nem engedünk, azzal játszani nem szabad. Úgy gondoljuk, hogy ez nálunk társadalmi egyezség, amit mindenkinek meg kell tartania. Így gondoljuk.

(Taps.)

Kis János

A magyar pártvezetés állandó félelemben élt az 1980-as évek első felében, és ez a félelem ellentmondásos politikai lépések felé sodorta őket. A magyar gazdaság ugyanúgy belekerült az eladósodási krízisbe, mint a lengyel, 1979-től kezdve egyik megszorítás követte a másikat. Belátták, hogy ebből óhatatlanul következik a gazdaság megreformálásának a szükségessége. Sőt, a lengyel példa azt is világossá tette, hogy valamifajta politikai átalakulás is elkerülhetetlen lesz, hogy az a hallgatóság megállapodásféléje, ami a magyar társadalomban az 1960-as évek elején létrejött, nem tartható tovább, azt vagy meg tudják újítani, vagy vissza kell térni a nyílt elnyomásához. De miközben mindenféleképp kísérleteztek, egyúttal nagyon féltek ezeknek a kísérleteknek a következményeitől - már csak a lengyel példa miatt is. Azt sem szabad elfelejteni, hogy egy olyan generáció állt az ország élén, amelyik meghatározó politikai tapasztalatait 1956 októberében, novemberében és decemberében szerezte. Hiába mérlegelték a lehetőséget, nem volt elképzelhető, hogy komolyan túllépjének az 1960-as évek formuláján, aminek a lényege az, hogy a politikát a nép átengedi a kommunista párt vezetőinek, és ők cserébe a magánéletet átengedik a népeknek. Senki nem kap védhető jogokat, amelyekre bíróság előtt vagy más módon hivatkozni lehet, de ha jól puhatolja ki, hogy mi az, amit elnéznek neki, akkor nagyon sokat elnéznek és eltűnnek - majdnem mindenkinek. Ez a formula nem volt már tartható, ugyanakkor nem is voltak felkészülve arra, hogy igazán túllépjének rajta. Ebben örültek az 1980-as évek első felében, és ez vezetett azután a Kádár-kurzus összeroppanásához az évtized közepétől kezdve.

Részlet Kádár János Stanislaw Kania lengyel pártvezetővel 1981 márciusában Budapesten folytatott tárgyalásainak jegyzőkönyvéből

Mi 1956-ban azért fordultunk a szovjet hadsereghez, mert nem voltunk egyéb kipróbált módszereink. Gyorsan kellett cselekednünk. Akkor arra kértem a szovjet elvtársakat, hogy egységeik legyenek passzívak, lehetőleg maradjanak a laktanyákban. Ezzel egyidejűleg saját egységeket kezdtünk létrehozni, rendőrtisztekből álló rendfenntartó századokat, az 1917-es októberi forradalom idején felállított alakulatok mintájára. Abból indultunk ki, hogy jobb, ha valakit a saját honfitársa ütlegel, mintha ezt szovjet katonák tennék. Segítséget kértünk, meg is kaptuk, de minden politikai kérdést magunknak kellett megoldanunk. Így hát az Önök problémáit a lengyelek helyett senki nem fogja megoldani. Önök jobb helyzetben vannak, mint mi annak idején, s ha Önök egyesítik erőiket, és határozottabban lépnek fel, akkor saját maguk fogják megoldani a nehézségeket. És akkor még a pártönkívüliek is támogatni fogják az Önök szocialista Lengyelországiért folytatott harcát.

Kárpáti Ferenc

Ismert dolog az, hogy az 1968-as csehszlovákiai eseményekben a magyar hadsereg is részt vett. Meg kell mondjam, hogy a csehszlovákiai bevonulás egyáltalán nem volt egyértelmű a magyar hadsereg tisztikara és vezetése részéről, senki nem rajongott ezért, és nagy viták zajlottak köreinkben, hogy helyes volt-e ez, vagy sem. Ez nemcsak a katonák között volt így, az is tudott dolog, hogy a pártvezetés és személyesen Kádár János is nehezen egyezett bele abba, hogy végül mi is részt vegyünk ebben. De el sem tudtuk volna képzelni, hogy ez 1980-81-ben, a lengyelországi események időszakában megismétlődjen.

Berecz János

Lehet, hogy a tudatunkban valahogy elfogadtuk, hogy Csehszlovákiában be lehetett avatkozni, de teljesen bennünk volt, hogy Lengyelországban nem lehet

katonailag beavatkozni. Mindent meg kell tenni, csúrní, csavarni, próbálkozni, ha oda kerül a sor, mert a katonai beavatkozás rettenetes következményekkel járt volna.

Pozsgay Imre

A pártvezetésben az volt a vélemény, nehogy szovjet beavatkozás legyen. Nyilván többféle megfontolás is működött, az egyik talán éppen az lehetett, hogy kár lenne még egyszer egy csehszlovákiaihoz hasonló kalandban részt venni, mert az sokkal rosszabbul végződne most Lengyelországban. A másik szempont pedig amolyan becsületbeli, még egy mindenne elszánt kommunista vezetőség sem engedhette volna meg azt magának Magyarországon, hogy az ezeréves barátságára hivatkozó kapcsolat jegyében bevonuljanak. Amit nem tettek meg még Horthyék sem 1939-ben, ahhoz igazodniuk kellett nekik is, ilyenre nem kerülhetett sor. Ezek után - az talán kevésbé lényeges, hogy mennyire őszintén és mennyire taktikailag megfontolásból - erőteljesen azon munkálkodtak, hogy a külső katonai akció elkerülhető legyen. A félelem érzékelhető volt, ezt személyesen megtapasztaltam Kádárnál, és ez nyilván kisugárzott a Politikai Bizottságra is. Két dologtól félték: egy mindent előzőlő lengyel munkásmozgalomtól, meg a szovjet beavatkozástól.

Berecz János

A magyarországi 1956 tanulmányozása nagyon intenzíven megkezdődött a szűkebb lengyel vezetésben. Jaruzelski anyagokat kért, hozzáláttak az én könyvem lefordításához is. Már 1981-ben kérésükre megkapták azokat a dokumentumfilmeket, amelyeket a Magyar Televízió vetített. Így 1981. december 13. után már jó néhány anyaguk volt, amit a Lengyel Televízió és az újságok használni tudtak. Én nem állítom, hogy Jaruzelski arra készült, hogyha ő fordulatot hajít végre, akkor ilyen anyagok kéznél legyenek, de tény, hogy ezeket ők már előzetesen begyűjtötték, és lengyel nyelvre lefordították vagy szinkronizálták.

Kárpáti Ferenc

A Varsói Szerződés honvédelmi miniszterei bizottságának ülését minden évben megrendezték, 1981. december elején éppen Moszkvában került erre sor. Ezt az ülést is szokás szerint jól előkészítették: írásos anyag, kijelölt előadók, és szó sem volt arról, hogy ott a lengyel helyzet is napirendre kerül majd. Ennek ellenére a szovjet katonai vezetés egy már megfogalmazott távirati szöveget osztott szét, amely a Lengyel Népköztársaság vezetésének és Jaruzelskinek mint első titkárnak és miniszterelnöknek szólt. Mindenkit váratlanul ért ez a távirati előterjesztés. A szovjetek több mint valószínű, azzal számoltak, hogy a románok nem fognak egyetérteni vele, és ezt ők nem is nagyon erőltették. Úgy kezelték őket, mint 1968-ban: ha kimaradnak belőle, hát kimaradnak belőle.

Ellenben nagyon idegesítette őket a magyarok magatartása. A magyar küldöttség - Czinege Lajos honvédelmi miniszter, Oláh István vezérkari főnök, Szűcs Ferenc és Tóth Tibor altábornagok, a vezérkari főnök helyettesei - azt mondta, hogy nekik erről a táviratról konzultálniuk kell a magyar párt és kormány vezetésével. Ez a konzultáció azzal járt, hogy Kádár János a leghatározottabban utasítást adott, hogy ne értsenek egyet a távirat szövegével, illetve magyar részről ne járuljanak hozzá annak elküldéséhez. Ez egy több fordulás konzultáció volt, a szovjetek abban bíztak, hátha mégis megváltozik a magyarok véleménye, de az változatlan maradt. Mivel a plenáris ülésen nem tudtak egymással szót érteni, ezért Usztyinov marsall, szovjet honvédelmi miniszter, Ogarkov marsall, vezérkari főnök és Kulikov marsall, a Varsói Szerződés főparancsnoka külön leültek a magyar honvédelmi miniszterrel és a vezérkari főnökkel, és győzködtek őket. Meglehetősen éles szavakhoz zajlott le, a szovjetek nagyon komoly szemrehányásokat tettek a magyar pártnak, a kormányra, a katonai vezetésnek, hogy milyen hálátlanok, hiszen 1956-ban, amikor mi ilyen helyzetben voltunk, ők milyen segítséget adtak, és ezt most mi így viszonzozzuk. Azonban a távirat a magyar álláspont miatt végül is nem ment el.

Ezzel a távirattal a szovjetek nyomást kívántak gyakorolni a lengyelekre, a hadiállapot bevezetésére - ami egyébként hamarosan meg is történt -, de az sincs kizárva, hogyha a lengyel vezetés nem hirdeti ki ezt a hadiállapotot, akkor valóban komolyan gondoltak egy külső katonai beavatkozásra. A magyar pártvezetés, természetesen ideértendő a kormány és a katonai vezetés is, úgy gondolkodott, hogy ez utóbbinak nem szabad bekövetkeznie, annál is inkább, mert 1981 már nem 1956 vagy 1968 volt. Tény, hogy a szovjetek ragaszkodtak a lengyel szocialista hatalomhoz, hiszen a Varsói Szerződés országai közül Lengyelország stratégiai fontossága kiemelkedő jelentőségű volt, mint ahogy ma is az. 1981-ben - eltérően 1956-tól és 1968-tól - olyan volt a világ helyzet, hogy közvetlen veszélye állt fenn annak, hogy ezt a NATO már nem fogja lenyelni, és be fog avatkozni. Azt hiszem, eléggé kézenfekvő, hogy ennek milyen rendkívül súlyos, beláthatatlan következményei lettek volna. A magyar vezetés úgy gondolkodott, hogy ezt minden körülmények között el kell kerülni. Ezért volt ez a nagyon határozott utasítása Kádárnak, hogy egy ilyen nyomásgyakorlásnak szánt távirat elküldéséhez semmiképp sem szabad hozzájárulni.

Kiss Gy. Csaba

Tudomásom szerint - de ezt majd a történészek feladata kideríteni - voltak kidolgozott katonai tervek valamiféle Varsói Szerződés-akcióra. Én innen-onnan hallottam, hogy nálunk, a néphadseregben is voltak ilyen típusú készülődések. S itt jut eszembe az, hogy én soha nem mentem el lengyel nyelvből nyelvvizsgára, talán éppen azért is, mert tartalékos tiszt voltam, és nem fűlt volna igazán a fogam ahhoz, hogy a Varsói Szerződés országai közül Lengyelország stratégiai megjelenjen Lengyelországban. Ezért nekem soha semmiféle papírom nem volt arról, hogy tudok lengyelül. Olyan katonai alakulatnál szolgáltam annak idején, amelyiknek benne volt a világában az, hogyha valaki tud lengyelül, akkor adott esetben akár tolmásként is elviszik Lengyelországba, s ez számomra mindig nyomasztó dolog volt.

Berecz János

A magyar vezetés semmit sem tudott a rendkívüli állapot bevezetéséről és dátumáról. Mi közvetlenül csak az MTI-n keresztül kaptunk tájékoztatást. Akkor, vasárnap reggel felhívtam a lengyel referens, hogy kapott egy ilyen értesítést, és kérdezte, hogy mit csináljunk. Mondtam neki, hogy menjünk be azonnal a pártközpontba. Ott érintkezésbe léptünk a többi párttal, elsősorban az SZKP-val, a Német Szocialista Egységpárttal és a csehekkel, úgy gondoltuk, hogy ezeken a helyeken a lengyel események élénk hatást váltottak ki. A bolgárok egyébként be sem mentek, mert tőlük ez messzebb volt. Egész nap véleménycserét folytattunk, ki mit tud, aztán mindezt összegeztük, és délután egy óra körül - ne felejtjük el, vasárnap volt - felhívtam az ügyeletes PB-tagot, hogy mi együtt vagyunk, és készen állunk egy alapos tájékoztatásra. Vacillált az illető, hogy ki hívja fel Kádár Jánost, mert nem szerette, ha zavarják, amikor pihent. Mondta is nekünk többször, hogy "maguknak egy nagy baja van, hogy amikor pihenni kell, akkor dolgozni kell, amikor dolgozni kellene, akkor pihennek, ahelyett, hogy megtanulnák a normát!", de alighogy lettem a kagylót, tíz perc múlva már csöngött a telefon. - Bent vannak? - kérdezte Kádár. - Igen. - Van már valami anyag együtt? - Igen. - Kikkel beszél? Mondtam neki, hogy mindenki, név szerint soroltam őket, de ő amúgy is ismerte szinte az összes külügyest az SZKP-nál. - Ők is bent vannak? - Igen. - Akkor négy órára össze tudná hívni a titkársági ülést? Mondom, igen, de az a PB-ügyeletes dolga - Maga csak hívja össze! Így aztán délután négy órára összehívtam a titkársági ülést. Ott megadtuk a tájékoztatást, ez nem tartott egy jó óránál tovább, egyetértettek azzal az eljárással, amit mi javasoltunk, vagyis táviratot küldeni Jaruzelskinek, és hogy minden rendelkezésre álló tájékoztatást adjunk meg a magyar közvéleménynek, hogy ne szorulólag rá más információkra. Azt is vállaltuk, hogy a másnap délutáni rendes, normális titkársági ülésre már egy teljesebb anyagot terjesztünk elő.

Amikor a titkárok hazamentek, Kádár elvtárs még maradt, és javasoltuk neki, hogy hívja fel Jaruzelskit telefonon. Ott volt ez a különleges telefonkapcsolati rendszer, ami összekötötte ezeket az országokat, közvetlenül a legfőbb vezetőket, csak fel kellett venni a kagylót, és meg kellett mondani, hogy milyen számot kérek, vagy hogy kivel kívánok beszélni, és már rögtön kapcsolatba is. A lengyel referens tolmácsolt, nagyon jól beszélt lengyelül, az ő elmondása szerint Jaruzelski hangja elcsuklott, Kádár János hívásán kívül egyetlen telefont kapott aznap, az SZKP ügyeletes PB-tagja hívta őt, aki történetesen éppen Andropov volt. Azt láttam, hogy Kádár is elérzékenyült.

Pataki István

Először is a körülményeket kell ismerni, nagyon nehéz műfaj telefonon keresztül tolmácsolni, mert ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy Varsóban Jaruzelski fogta a telefont, itt én fogtam a telefont, de közben a mellettem álló Kádár Jánosnak mondtam, hogy miről van szó. A helyzet meglehetősen szokatlan volt, én harminc évesen ott álltam, s ehhez jött még az események súlya. Előbb kölcsönös üdvözetek hangzottak el, majd a kérdés, hogy mi történt, hogyan sikerült a szükségállapotot bevezetni Jaruzelski értékelésére emlékszem, aztán Kádár megkérdezte, hogy küldjön-e valakit, valakit Varsóba, majd következett egy nagyon meghatározó, szívhez szóló jókívánság Kádár részéről, hogy jó erőt kíván Jaruzelskinek, hogy kibírja ezt a rendkívüli feszültséget. Kádár biztosította őt, hogy rá mindig számíthat, tehát erkölcsi injekciót adott Jaruzelskinek, akinek azért nem volt könnyű azt a döntést meghoznia, hogy a szükségállapotot bevezessék. Távolról sem felel meg a valóságnak, hogy ő mondjuk a legnagyobb jókedvében vezette be a szükségállapotot. Ez egy hatalmas emberi és politikai dilemma volt, amit neki meg kellett oldania, és ehhez próbált Kádár János a saját súlyával támogatást nyújtani telefonon keresztül, ami korlátozott mértékben, de azért mégiscsak sikerült.

Jegyzőkönyv a Titkárság 1981. december 14-én megtartott üléséről [részlet]

SZIGORÚAN BIZALMAS!

J E G Y Z Ő K Ö N Y V
a Titkárság 1981. december 14-én megtartott üléséről
[részlet]

A Titkárság helyesli, hogy:

- Kádár János elvtárs táviratban biztosította támogatásunkról W. Jaruzelski elvtársat;
- az MTI adjon ki közleményt a lengyel ügyben; a közlemény szövegét a Titkárság hagyja jóvá.

Történetek említés arról az intézkedésünkről is, hogy a hazánkban dolgozó lengyel állampolgárok hazatérésükkor 5 kg húst vihetnek magukkal, s fizetésük egy részét Magyarországon költhetik el.

Szükségállapot Lengyelországban

A Magyar Távirati Irodát illetékes helyen felhatalmazták az alábbiak közlésére:

A Magyar Népköztársaság vezető testületei, a magyar dolgozók nagy figyelemmel és megértéssel fogadták a Lengyel Népköztársaság Államtanácsának döntését, a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának megalakulását és intézkedéseit, valamint Wojciech Jaruzelski kormányfő felhívását az ellenforradalmi törekvések megküszöbítésére, a törvényes rend és nyugalom helyreállítására, a szocializmus vívmányainak védelmére. []

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, a Magyar Népköztársaság kormánya, a magyar nép bízik abban, hogy a lengyel kommunisták, az igazi lengyel hazafiak, a szocialista kibontakozásért cselekedni kész erők összefogásukkal eltorlaszolják az ellenforradalom útját, és biztosítják a lengyel társadalom problémáinak szocialista megoldását.

Berecz János

Magyarországon szükségállapotot mondtak, de a lengyel alkotmány szerint ez hadiállapot volt. Nekünk az volt a véleményünk, hogy nálunk a hadiállapotot az emberek nem értéknék. Vagy rendkívüli állapotot mondtunk, mert az érhető, vagy szükségállapot, ami anonim, de a hadiállapot magyar értelmezése az lett volna, hogy a lengyel hadsereg hadiállapotban áll a lengyel lakossággal, vagy legalábbis a Szolidaritás szakszervezettel és az általa képviselt tömegekkel. Ez rögtön, ab ovo alakult volna ki a tudatokban. Mi akkor eldöntöttük, hogy a szükségállapot kifejezést kell használni. A Kádárral folytatott telefonbeszélgetés során azt mondta Jaruzelski, hogy most még nem tudja megadni, milyen segítségre van szükségük, de elsősorban nem anyagi, hanem szemleli és egyéb segítségre gondol, és majd jelentkezik. Később jelentkezett, és kérte, hogy a magyar politikai vezetők egy csoportja utazzon Varsóba. Aczél agya vágott a leggyorsabban, széles látókörű volt, jó válságkezelő képességekkel rendelkezett, ő tehát menjen. Fock Jenő 1956-tól a gazdasággal foglalkozott, ez kulcskérdés, azt mondta Kádár, annyi katona van abban a nemzeti megmentési tanácsban, és azok nem értenek a gazdasághoz, úgyhogy menjen a Fock. - Maga meg ugye a külügyes - mondta nekem -, legyen ott, tartsa szemmel őket, vezető nincs, de ha valaki ki akar kérkedni, akkor Aczél Györgytől kell kikérned. Ilyen stílus volt ilyenkor, hogy ez nem olyan küldetés, hogy vezető kellene, maguk megértik egymást, de ha valaki ki akar menni, akkor Aczél az, aki erre engedélyt ad. Délelőtt érkezünk meg Varsóba, délután összeült a teljes tanács, mi pedig négyen a tolmáccsal együtt, illetve öten, mert a nagykövetség is jelen volt, ott ültünk velük szemben. Akkor Jaruzelski egy másfél-kétórás beszédet tartott, lényegében ekkor számolt be először ennek a tanácsnak arról, hogy mi is történt a korábbi napokban, hogy neki mi a véleménye, és milyen következtetéseket vont le. S ezt ott előttünk mondta. Meg kell mondanom, hogy mindez részben büszkeséggel, részben pedig bizalommal töltött el bennünket. Érdekes volt, hogy Jaruzelski jobbján ültek a katonák, és balján a civilek, vagyis nem keveredtek. Kazimierz Barcikowski, Mieczyslaw Rakowski miniszterelnök-helyettesek, Józef Czyrek külügyminiszter és a többiek a balján, a másik oldalon pedig a katonák, és várták a véleményünket. Akkor szünetet kértünk, és összedugtuk a fejünket. Ők nem azt kérdezték, hogy mi történt 1956-ban és utána Magyarországon, hanem hogy saját tapasztalataink birtokában mondjuk el, mi most mit tennénk az ő helyükben. Mi azzal kezdtük, hogy Kádár János váltig idézgeti Mao Ce-tung mondását, miszerint "nem az a felelős, aki a tanácsot adja, hanem mindig az, aki megfogadja vagy nem fogadja meg". Tehát mi nem azért vagyunk itt, hogy bármit is előírjunk. Hangsúlyoztuk, hogy fontos a külpolitikai aktivitás, nem kell hagyni, hogy elszigeteljék őket, majd sorban következtek a különféle politikai, ideológiai és gazdasági kérdések. A lapkiadásnál megemlítettük, hogy érdemes engedélyezni egy másik lapot is, ami egy kicsit ellenzéki legyen, a lényeg az, hogy a két újság ne legyen egyforma hangú, mert akkor egyiknek sem hisznek majd, nemhogy mind a kettőnek hinnének. Beszélünk arról is, miként lehet megpróbálni megközelíteni a kulcsfigurákat az értelmiségiek körében. Jaruzelski azt kérte, hogy másnap csoportokban folytassuk a beszélgetést. Aczél az ideológusokkal és más politikusokkal, én Rakowskival és a külügyesekkel, míg Fock Jenő a gazdaságiakkal folytatott megbeszélést. Felmerült, hogy a Lengyel Egyesült Munkáspárt helyébe nem kellene-e új pártot alapítani. Az volt a véleményünk, hogy erről lekéstek, ezt december 13-án vagy 14-én kellett volna bejelenteni, 28-án már senki se értené meg, hogy ez miért szükséges. Teljesen érthetetlen és elfogadhatatlan lenne, ha egy katonai intézkedést bevezető gárda két héttel később feloszlatná és újjászervezné a pártot. Az egy másik dolog, hogy új követelményeket állítanak fel, és a tagság egy részétől megszabadulnak. Ezt rögtön megértették, és meg is fogadták a tanácsunkat.

Pataki István

Számomra ez egy fantasztikus élmény volt. A delegáció gyakorlatilag Aczél Györgyből, Fock Jenőből és Berecz Jánosból állt, én mint titkár, táskahordozó, egyszóval mindenesként tartottam velük. Rögtön bevitték minket egy terembe, és ahogy beléptünk, előttünk volt a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa a maga teljességében. Mi voltunk négyen-öten, ők pedig ott ültek vagy negyvenen. Valóságos párbeszéd folyt arról, hogy mi mit tettünk, ők kérdeztek, mi válaszoltunk. Amennyire ebben a formában lehetséges volt, ez egy nagyon tartalmas beszélgetés volt. Jaruzelskiék tőlünk, vagyis azoktól vártak tanácsokat, akikről ők úgy gondolták, hogy használható észrevételeket kapnak. Mi pedig értékeltük ezt, mert egészen biztos, hogy a csehek, a bolgárok, a keletnémetek eg&ea cute;sen más mondtak volna, mint mi. Amikor én ott tolmácsoltam, nem is tudtam, hogy pontosan mi történt Magyarországon 1956 után. A megtorlás kérdése egyáltalán nem vetődött fel, hanem a politikai rendezésről beszéltünk, arról, hogyan kell a párbeszédet helyreállítani, a sztrájkolókkal kell tárgyalni, s nekünk milyen tapasztalataink voltak a munkástanácsokkal, hogyan folyt nálunk a gazdasági konszolidáció. Ez utóbbi alapvető kérdés volt Lengyelországban. Azt is rögtön elmondtuk nekik, hogy az emberek végső soron azon ítélik meg egy rendszer helyességét, hogy van-e mit enni, meg van-e valami a boltban. Ott is megemlítettük, hogy az csak a probléma egyik része, hogy magas az ára valaminek, ha egyébként nem lehet kapni. Vagyis, amíg Lengyelországban nem megy végbe gazdasági konszolidáció, addig nem is lesz valós megoldás a helyzetre. Ilyen típusú dolgok kerültek szóba.

Berecz János

Volt egy nagyon aranyos eset velem kapcsolatban. Rakowski mondja nekem, hogy "holnap utazom a Német Szociáldemokrata Párthoz, Egon Bahrral találkozom, mit üzensz neki"? Azt feleltem, nézz erősen a szemébe, és mondd azt neki, hogy a Berecz üdvözlését küldi. Néhány hónappal később találkoztam Rakowskival, és elmesélte, hogy a következő történt: leült Bahrral szembe, a szemébe nézett és azt mondta, hogy "Berecz János üdvözlését küldi". - Tessék? Még egyszer a szemébe nézve megismételte a mondatot, mire Egon Bahr: "Ja, ők vannak ott, akkor nincs semmi baj! Akkor rendben van, ha ők vannak ott!", mert az számukra már nem külső beavatkozás. Viszont az is nagyon jellemző dolog volt, amikor Jaruzelski megkérdezte Aczél elvtársától, hogy kiadhatnak-e egy kommunikét a találkozórról, arról, hogy mi ott voltunk. Aczél elvtárs azt válaszolta, hogy Kádár János utasítása szerint mindenbe egyezünk bele, ami a lengyel elvtársaknak jó. Tehát, ha ők úgy ítélik meg, hogy ez a kommuniké segít, akkor tegyék azt közzé. Másnap jött Jaruzelski, és azt mondta: "Megbeszéltek a szűkebb vezetéssel, és eltekintünk a kommunikétól, mert ha az megjelenik, akkor már holnap itt lesz Bilak meg Axen a csehszlovák és a keletnémet párttól, és nem tudnánk nekik nemet mondani." Szóval volt egyfajta belső iz ezeken a találkozókon, más volt, mint a többiekkel, tényleg benne volt a magyar-lengyel barátság és a segítségre való törekvés.

Tájékoztató jelentés a Politikai Bizottságnak [részlet]

MSZMP
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA SZIGORÚAN BIZALMAS!
KÜLÜGYI OSZTÁLY

Láttam, kiküldhető!
Kádár XII. 30.

TÁJÉKOZTATÓ JELENTÉS
a Politikai Bizottságnak
[részlet]

Az MSZMP küldöttsége megbízatásának eleget tett. A véleménycsere hasznos volt, és meggyőződésünk szerint lengyel testvérpártunknak továbbra is átfogó és konkrét támogatásra van szüksége. Tapasztalataink szerint véleményünk kifejtése, azok hasznosíthatóságán túl, mindenekeelőtt erkölcsi biztatást és támogatást jelentenek a lengyel vezetés számára.

Javasoljuk, hogy a lengyel elvtársak igényétől függően, a közeljövőben ismét kerüljön sor hasonló megbeszélésekre Varsóban, és - kérésükre - a szükséges témákban legyen konzultáció Budapesten.

Berecz János

Állandóan érzekeltettük, hogy mi velük vagyunk. Ezt szolgálta az a telefonhívás is Jaruzelskinek december 13. délutánján, amikor Kádár teljesen elérékenyült. Akkor én megkérdeztem tőle, hogy felhívta-e őt valaki 1956. november 4-én, erre azt válaszolta: senki. Azt hiszem, az a beszélgetés emberileg mindkettejüknek nagyon sokat jelentett. Mellesleg, annyira összhang volt közöttünk, hogy a következőt mesélte nekem Jaruzelski, akinek a lánya akkor negyedikes érettségiző osztályba járt. Egy nap hazajött a lány az iskolából, és azt mondta neki: "Tudod, papa, hogy az osztályban senki sem ért veled egyet?", vagyis így hozta a tudomására, hogy ő sem.

Kovács István

Azt hiszem, hogy a magyar társadalom elhitte, hogy nálunk minden rendben van, vagy rendben lenne, amennyiben nem lennének a sztrájkoló lengyelek, akik egyrészt a nyitottabb magyar politikát - és ezt az értelmiség is vallotta - bezárkózásra és megkeményedésre készítetik, másrészt az állandóan sztrájkoló lengyeleket nekünk kell eltartani, és emiatt romlik nálunk az életszínvonal. Holott, ha belegondolunk, Lengyelországban leginkább csak sztrájkkészültség volt, és a lengyelek összességében töredék annyit sem sztrájkoltak, mint a magyarok 1956-ban és 1957 elején. De a magyar társadalom elhitte mindezt, s ebben természetesen szerepet játszott a sajtó, a rádió és a televízió is, amelyek azt ismételgették, hogy Lengyelországban megint sztrájkolnak. Így mást sem hallottak nálunk az emberek, csak azt, hogy állandóan sztrájkok folynak Lengyelországban, s hiába a lengyel kormány és a lengyel párt jóindulata, a Szolidaritás olyan makacs, hogy elzárkózik a megegyezés elől. Egyébként a lengyel párt sajtó is - igaz, kicsit tompítottabb hangon - ugyanezt sugallta. A leírt szavak megmaradnak, ezért kijelenthetem - tisztelet a kivételnek -, hogy korabeli sajtótudósítóink is kitombolták magukat Szolidaritás-ellenességben.

Kis János

Magyarországon nagyon rosszhiszemű és alantas propaganda folyt a lengyelországi munkásmozgalom ellen, a pártvezetés és a kormány propagandistái egyrészt az emberek elítélteire, másrészt pedig önzésére igyekeztek apellálni. Két dolgot üzentek meg a magyar társadalomnak: Lengyelországban azért van annyi sztrájk, mert a lengyelek nem szeretnek dolgozni, nem olyan szorgos-dolgos emberek, mint mi, magyarok, másrészt pedig ennek az árát mi fogjuk megfizetni. Hiszen ott egy nagy gazdasági krach lesz, és akkor testvéri segítséget kell majd nyújtani. S ki fogja majd ezt a testvéri segítséget nyújtani? Mi fogjuk, mert mi jó helyzetben vagyunk, és le fognak rántani minket maguk mellé. Ez volt az üzenet. Minthogy abban az időben a tömegtájékoztatók egy kézben volt, és ezzel szemben nem létezett alternatíva, ezért ez a szöveg valahogy át tudott menni, annak ellenére, hogy nagyon kevés ember volt, aki abban a tudatban élt volna, hogy ő hisz a propagandának. Ugyanakkor, mivel semmi nem volt ezzel szembeállítva, ugyanaz az ember egyszerre gondolhatta azt, hogy ezek hazudnak, úgy általában, és azt, hogy a lengyelek nem szeretnek dolgozni, nem úgy, mint mi, akik nagyon szorgalmasak vagyunk. Másfelől azonban azt gondolom, hogy az államcsínyről kezdve fokozatosan megváltozott a helyzet, mert ott olyan dolgok történtek, amelyeket már nem lehetett a lengyel ember lustaságával megmagyarázni, és az ellenállás tényei is más megvilágításba kerültek. Egy ideig lehetett ezekről a dolgokról hallgatni, de amikor tízezres, százezres tömegtüntetések voltak, amikor milliók fogadták az utcán a pápát, amikor új és új sztrájkokra került sor, amelyeknek a híre a sajtóba is átszivárgott, akkor a magyar embereknek el kellett kezdeniük gondolkodni. Mégpedig azon, hogy jó-jó, nem szeretnek dolgozni, de ha bajuk van abból, hogy a lustaságukat gyakorolják, mert internálhatják, kirúghatják a munkahelyükről, vagy megverhetik őket a rendőrök, a gyerekeiket kithetik az iskolából, szóval mindaz a megtörténés érheti őket, ami ezzel jár, és még mindig olyan fontos nekik, hogy ne dolgozzanak, akkor nem biztos, hogy a lustaság az egyetlen ok. Ennélfogva én azt hiszem, hogy az 1980-as évek első felében, az évtized közepéig tartó időszakban folyamatosan változott a lengyel ellenállásról alkotott kép Magyarországon, s minél inkább kibontakozott a Kádár-rendszer válsága, ez a kép annál gyorsabban és erőteljesebben módosult.

Az MSZMP KB levele a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának, 1981. szeptember 17. [részlet]

Tisztelt elvtársak!

A magyar kommunisták, dolgozó népünk nagy figyelemmel követi a Lengyel Népköztársaságban több mint egy éve zajló rendkívüli eseményeket. [] A jogos várakozással és reményekkel szemben az azóta eltelt időszak eseményei azt bizonyítják, hogy nem a szocializmus hívei, hanem az ellenségei lendültek támadásba, és nyílt konfrontációra, a hatalom megragadására törekednek. Ezt a tényt megállapították és elismerték Önök, a lengyel párt és állam felelős vezetői és az ország, a nép sorsáért aggódo más tényezők is.

A magyar és a lengyel népet, pártjainkat összekötő hagyományos barátság, közös szocialista céljaink, de országaink békéjének és biztonságának megőrzéséért vállalt közös felelősségünk is arra indít bennünket, hogy a jelenlegi rendkívül kiélezett helyzetben ismételten kifejezzük Önöknek aggodalmainkat. Erre készítet bennünket az is, hogy számunkra is mind nehezebbé válik népünk őszinte aggodalmát, de esetenként már a türelmetlenségét is kifejező kérdések megválaszolása, amelyeknek visszatérően az a lényege, hogy merre tart Lengyelország, meddig folytatódik a szocialista rendszer felszámolására irányuló törekvések és akciók veszélyes eszkalációja, mit tesznek a lengyel kommunisták, a szocializmus lengyel hívei, mikor lépnek a határozott cselekvés útjára a lengyel dolgozó nép valódi érdekeinek, népeink közös érdekeinek védelmében. []

A magyar nép nagyra becsüli keserves tapasztalatok árán és fáradtságos munkával megszerzett szocialista vívmányait. A Szolidaritás hangadói hiú reményeket táplálnak. A durva provokációt, a belügyeinkbe való nyílt beavatkozási kísérletet a magyar dolgozók a leghatározottabban visszautasítják.

Pártunk, népünk számára nagyobb gondot jelent, hogy az ellenforradalmi erők tevékenysége Lengyelországban ma már nemcsak a lengyel munkásosztály, a lengyel nép létfontosságú nemzeti érdekei ellen irányul, hanem baráti kapcsolataink, sokoldalú együttműködésünk, szövetségi rendszerünk gyengítésével is próbálkozik, s további tényerésről a szocialista országok közösségének biztonságát is érintené. Elemi érdekünk, minden európai nép érdeke, hogy Lengyelország ne a nemzetközi feszültség növekedésének egyik forrása, hanem a jövőben is stabilizáló tényező legyen Európában. []

A szocializmus lengyelországi hívei a néphatalom megvédéséért vívott küzdelmükben - a szocializmus, a haladás nemzetközi erőinek a sorában - szilárdan támaszkodhatnak a magyar kommunisták, a magyar nép testvéri, internacionalista támogatására.

az MSZMP Központi Bizottsága megbízásából

Kádár János s.k.
első titkár

Berez János

1981-ben már eltértünk attól a szokástól, hogy egy szocialista országról csak azt adjuk, amit az adott ország hivatalos szervei vagy sajtója megír, tehát amit kiad a PAP lengyel hírugynökség vagy megírnak a lengyel lapok. Ez még 1980-ban úgy-ahogy tartotta magát, de mivel a válság nem enyhült, sőt élesedett, emlékezem szerint a magyar belpolitika feloldotta azt az álláspontot, hogy csak hivatalos véleményt lehet közölni. Odafigyeltek arra, hogy a Szolidaritásról nálunk ne írjanak jól. Annál több szólt a lengyel kormány erőfeszítéseiről, a válság közvetlen gazdasági hatásairól, az életszínvonal drasztikus csökkenéséről és a hosszú sorokról. Azt kellett bemutatni a magyar közvéleménynek, hogy ide vezet az, ha egy szocializmust építő országban felbomlik a rend, és válság keletkezik.

Pozsgay Imre

Emlékszem, míg 1970-ben a gdanski, tengermelléki eseményekről csak a PAP hírugynökség információi alapján volt szabad tájékoztatókat kiadni még az MTI-nek is, addig 1980-ban már nyugati hírforrásokat is igénybe vettek, de sajátos beállításban. A cél az volt - a lóláb eléggé kilógott -, hogy a magyarokat el kell tántorítani a lengyelektől, lefokozni, megfalyaladni mindazt, ami ott történik. A nagy baráti gőzök ellenére nálunk kabarészintre süllyesztették le a lengyelek bemutatását, dologtalan, naplopó, csencselő nép, körülbelül ez volt ennek a lényege. Egymás után születtek a rossz viccek, amelyek a politikailag táplált propaganda szempontjait sugallták. Mindezt meglehetősen ügyesen tették, mivel nem annak közvetlen helytelenítésére hívtak fel, ami ott történik, hanem igyekeztek oldalról alávágni, a becületét kikezdeni az egésznek, a hitelét lerontani. Ebben elég eredményes volt a magyar propaganda, tudnillik a lakosság tapasztalataira támaszkodhatott. S a lakosságnak milyen tapasztalata volt? Azt látták, hogy a földönfutóvá vált lengyelek ezrei fordulnak meg nálunk, s a babos kendőtől a halkonzervig mindent árulnak. Ebből a szemszögből láttatták Lengyelországot, és óva intettek: "Egy ilyen országgal van dolgunk, vigyázzatok!" Megítélésem szerint ez volt a propaganda lényege akkor.

Berez János

A lengyelelles propaganda sajátos dolog, mert minél többet írtunk arról, hogy nem dolgoznak, de azért seftelnek, ez önmagában lengyelelles hangulatot keltett, s nem szolidaritást szült. Tehát az is, aki jóhiszeműen csinálta, s az is, aki rosszhiszeműen írt ezekről a dolgokról, egyértelműen olyan hangulatot teremtett az országban, hogy mi itt kínlódnak, dolgozunk, megpróbáljuk megvédeni az életszínvonalat, őrizzük az árainkat, és eközben a lengyelek nagy felfordulást csinálnak. Nem dolgoznak, de enni kell nekik, ki fogja ezt a számlát kiegyenlíteni? Majd a Szovjetunió, Magyarország, Csehszlovákia, az NDK, ki más fizetné ezt? Ilyen szempontból valóban volt lengyelelles hangulat, üzletekben, piacokon kisebb konfliktusok is voltak, amikről aztán értesítést is kaptunk.

Pozsgay Imre

Ehhez még annyit, hogy a lengyeleket becsmérlő propaganda ellen nyíltan is felléptem. Felidéztem, hogy ilyen kétszínű játékban volt már része Magyarországnak, hiszen 1849-ben, a tavaszi hadjárat idején Windschgráz a magyar vidéket rópcédulákkal szórta meg - ez a módszer már akkor is létezett -, amiben arra hívtá fel a magyar parasztokat, hogy "itt a tavasz, szántsatok, vessetek, ez a dolgoatok, nem pedig háborúzni!". Bécsben meg olyan rópcédulákat adott ki, hogy "ezek a rohad, munkakerülő, naplopó magyarok megint alá akarják ásni a rendet", és így tovább. Nos, ez ment itt is 1980-81-ben.

Részlet Kádár Jánosnak a Belügyminisztérium 1980. novemberi parancsnoki értekezletén elmondott felszólalásából

A mi legszelebb közvéleményünknek - nem szívesen használom azt a kifejezést, hogy az egyszerű dolgozóknak - az volt az első reagálása: mi az, Lengyelországban sztrájkolnak, és amíg ott sztrájkolnak, talán mi dolgozunk helyettük? Munka, dolog nélkül miből fognak élni? S azt kell mondanom, hogy ez egészséges reagálás volt.

Kovács István

A magyar társadalomban - valljuk be őszintén - lengyelelleses kép élt. Ezzel szembe kell néznünk. A történészek biztosan fel fogják tární, hogy itt is, ott is találkozhattunk a lengyelek iránti rokonszenv megnyilvánulásával, de az a mérge, amit nagyon finoman egyébként, a rádió, a televízió, a sajtó szivárogtatott az emberekbe, nagyon hamar és nagyon gyorsan felszívódott. A magyar társadalom tudatállapotának romlását riadtan akkor mértem fel, amikor láttam, hogy a lengyelek ellen is így fel lehet hergelni az embereket. Akkor itt már komoly bajok lehetnek. És az az érdekes, hogy nemcsak a legfiatalabb korosztályt lehetett - talán még azt a legkevésbé - lengyelellességgel beoltani, hanem még a szüleim nemzedékét is. Ugyanakkor a lengyel piacot a magyar lakosság előszeretettel látogatta, mivel ez kettős élményt okozott az ott vásárlóknak: egyrészt olcsó áruhoz juthattak hozzá, másrészt pedig fensőbbsséggel, a forint birtokában lenézheték a lengyel árusokat és szidalmazhatták is őket. Anyám egyszer elmondta, hogy a Széna téri piacon - annak egy része lengyel piac volt - egy vele egykorú hölgy kifakadt, hogy "hát ezek a lengyelek!", és anyám nagyon talpraesetten reagált erre, azt mondta: "Asszonyom, én is lengyel vagyok!" Feltételezem, hogy a magyar társadalom kisebbik része vállalt ilyen szinten szolidaritást a lengyelekkel.

Demszky Gábor

Egyetlenegy dologra emlékszem nagyon határozottan arról, hogyan is működött ez a propaganda. 1981. december 13-án bevezették a szükségállapotot Lengyelországban, a tábornokok vették át az uralmat, s ez azt is jelentette, hogy a tiszték bevonultak a tömegkommunikációba, egy ideig még a híreket is ők olvasták. Akkoriban volt egy Hét-adás, amikor Hajdú János kiállt a magyar közönség elé, és azt mondta, hogy végre egy jó hír Lengyelországból. Azért merete ezt így elmondani, mert úgy vélte, hogy ezt sokan így gondolják. Ő tehát nem egy fent kitalált propaganda-szöveget mondott, hanem a kádárista konszenzust sejtette emögött, hogy most végre rendeződik ez a politikai válság, és jó kezekbe kerül Lengyelország. Azt gondolom, hogy a társadalom nagyobbik része egyetértett ezzel, és az akkori tömegpropaganda sikeresen járatta le a Szolidaritást.

Szalai Attila

Az ember nem tudta, hogy mikor csapnak le, hogy egyáltalán lecsapnak-e, és ha igen, miképpen. Jön-e az invázió, jobbról-balról, németek, oroszok, csehek, magyarok. Azt hiszem, a hadiállapotra senki sem gondolt. Mindenki az élt, hogyha itt valami lesz, akkor az kívülről fog jönni. Végül is másként történt. 1981. december 13-án este az apósoméknál voltam - feleségem kint volt Svájcban, úgy terveztük, hogy karácsonyra érkezik haza -, azután ott eluntam magam a szűk családi körben, s átgyalogoltam a jópofa sógoromékhöz két utcával odébb. Ők szemben laktak a Lengyel Televízió épületével. Némi izgatás következett, majd éjfélját irdatlan motorzúgást meg vasajtók csattogását hallottuk kint. Kinéztünk, és láttuk, hogy konvojnyi katonai teherautó áll, illetve érkezik a Televízió épülete elé. Az azokról leszálló fegyveres figurák nemcsak a kapunál hatoltak be, hanem a kerítésen átugorva igyekeztek az épület felé. Megdöbbenve néztük, hogy mi folyik. Gyorsan bekapcsoltuk a rádiót, a tévét. Úgy emlékszem, negyedóráig csak sístergés volt. A tévé egész másnap reggelig nem sugárzott másort, a rádió talán éjjel fél egy-egy óra körül különféle klasszikusokat kezdett játszani, de híreket ott sem mondtak. Közben láttuk a lakásból, hogy a tévé épületében, a javarészt elsőtétített épületegyüttesben egymás után gyúlnak fel a fények, egyre több katoná érkezik, katonai őrség áll a székház előtt. Ez volt az első jel, de nem tudtuk, mi folyik. Mire észbekaptunk, hogy telefonáljunk ide-oda, hogy ki mit tud, vagy hogy valakinek elmondjuk a tévé épületének elfoglalását, addigra már nem működtek a telefonvonalak.

Engelmayer Ákos

Egyszerre láttam belülről a dolgokat, és volt rálátásom ezekre. Említettem, hogy az első pillanattól kezdve tagja voltam a Szolidaritásnak. És hittem azt, hogy ezt csinálni kell, csináltam is, de meg voltam győződve arról, hogy ez a nekirohanás még nem a vége. Ha valaki elolvassa Wiktor Woroszylski magyarországi naplóját, ott a zárzóban engem emleget, hogy 1980 decemberében, amikor ők a Szolidaritás lázában lobogtak, én voltam az egyetlen, aki azt mondtam, hogy uraim, csinálni kell, de ez még nem jön össze. És amikor majdnem kétévés internálá s után kijött, azt mondta nekem, hogy neked volt igazad. Ott laktunk a repülőter közelében, és persze túlzok, de minden este megnéztem, hogy most jönnek, vagy nem jönnek. Úgyhogy nekem december 13., azt nem mondom, hogy nyugodtan fogadtam, de nem jelentett olyan megrázkódtatást, mint a lengyeleknek. Viszont, s ebben óriási a különbség köztük és köztöm, 1956-os tapasztalataim után meg voltam győződve, hogy azt az ötezer embert, akit elvitték, kinyírják. Ezzel szemben a nejmem, a gyermekeim és a rokonság aznap reggel már gyártókat, hordták, vitték a rópcédulákat. En egészen addig, amíg be nem gyűjtöttek, félttem, állati módon rettegtem, de ezzel együtt tettem a dolgom. Egyszer őrizetbe vettek, és volt annyi erkölcsi erőm, hogy nem mentem bele az együttműködésbe. Nem írtam alá, s akkor azt mondták, ki fognak utasítani az országból. Kiutasítanak? Na bumm! És attól kezdve nem félttem.

Szalai Attila

Időnként mi is megkaptuk a magunkét. Mi több, egy alkalommal nekem is feltették a kérdést, hogy ha a Lengyel Népköztársaság engem befogadott, s hagyja, hogy itt éljek és dolgozzak - addigra már lakást is kaptunk a feleségemmel -, micsoda szégyen és micsoda hálátlan ember vagyok, hogy a Lengyel Népköztársaság rendje ellen szervezkedő ellenforradalmi erőkkkel barátkozom. Szószertén azt mondta nekem egy ávos az egyik kihallgatásán: "Van nekünk elég saját ellenforradalmárunk, nincs szükség importra!" Erre én azt választottam, hogy ne haragudjanak, uraim, az internacionalizmusra maguk oktattak bennünket, engem így neveltek, igaz, hogy egy más internacionalizmus jegyében, de az, azt hiszem, már magánügy. És még csak meg se vertek. Akkor.

Demszky Gábor

Mi lefordítottuk az anyagokat, és kiadtuk samizdatban, elég sok mindent. Például Lengyel Nyár címmel jelent meg egy nagyon szép válogatás a Szolidaritás-időkről a *Kelet-Európai Figyelő*ben. Ez utóbbi volt az első magyar nyomtatott samizdat, amiről tudok. Az első dokumentumokat a szükségállapotról szintén a magyar samizdat közölte.

Egyébként 1981. december 13. után sokan úgy gondolták, hogy vége, visszatér a reménytelenség, az 1956-os fegyveres felkelés és az 1968-as prágai reformlehetőség után ez a fajta lengyel alternatíva is kizáródott, marad tehát a kádárizmus. Nevesíteni is tudom, hogy az ellenzékbeli kik azok, akik ezt gondolták, és le is váltak, a továbbiakban nem vettek részt az ellenzéki akciókban. Azt lehet tehát mondani, hogy december 13. hatalmas sokk volt a számunkra.

Konrád György

Ott voltam az Írószövetség 1981. decemberi közgyűlésén, azt hiszem, az volt az utolsó, amit Aczél meglátogatott, vagyis ahol ő képviselte az államot. Ez a közgyűlés egy szombati napon kezdődött, és a vasárnapra virradó éjjel történt meg a puccs Lengyelországban. Szombaton még olyan derűsebb, élénkebb, felajzottabb volt a hangulat, a szavazás is olyan önállósági hajlandóságokat mutatott, ehhez tudni kell, hogy voltaképp az Írószövetség volt az egyetlen olyan szervezet, amelyben demokratikus választás érvényesült. Másnap aztán jött a hír, és mindenki olyan letört lett. Hozzáteszem, akkor már csak Tóth Dezső volt ott a magas állami személyek közül, de ő ugyanúgy be volt gyulladva, mint mindenki más. "Mit tudtok, mit tudtok?"-típusú, összebújt idegeskedés volt.

Csoóri Sándor

Az Írószövetségi közgyűlés első napjának hangulatára még azok a lengyel események hatottak, amelyekből áradt az erő, tehát igenis tágítani kell a gondolat határait, új lapokat kell indítani, ne csak az államnak legyenek lapjai, legyenek maguknak az íróknak is, nyilvánosan kell beszélnünk a cenzúráról, és így tovább. Mi nyomultunk előre ezen az első napon, és lehetett is látni, ahogyan Aczél Györgyék, Rényi Péterék, E. Fehérék, Pándi Pálék szorultak vissza. Nekem aznap fel kellett volna szólalnom, de ezt elhalasztottam, mert láttam, hogy végre olyanok is szót kérnek, akik eddig általában hallgattak. Örültem annak, hogy most már többen vagyunk, akik csak úgy maguktól beszélnek. Gondoltam, majd másnap szólalok fel, s egész éjszaka írtam a beszédemet. Fogalmam sem volt arról, hogy mi történt eközben Lengyelországban.

Másnap reggel, amikor megérkeztem az Írószövetség közgyűlésére, különös furcsaságot láttam. Azok, akik tegnap leverten félrehúzódtak, egymással kis csoportokban beszélgettek, most ott álltak kint az előtérben, cigarettáztak, az arcukról sugárzott a felsőbbrendűség mámoros tudata, hogy azért mégiscsak mi döntjük el, mi legyen. Bella István jött oda hozzám, és mondta el, hogy Lengyelországban bevezették a szükségállapotot. Majdnem ugyanazt életem át, mint 1956. november 4-én reggel, amikor át kellett volna mennünk a Margit hídon, és megtudtuk, hogy bejötték a szovjetek, mindennek vége. Igen ám, de a különleges helyzetben voltunk az Írószövetség közgyűlésében, és nem lehetett azt mondani, hogy mostantól kezdve lerakjuk a fegyvert. Hanem ebben a feszült helyzetben is folytatni kellett, amit elkezdtünk. Politikai részről két erő állt egymással szemben: Aczél és Pozsgay. Aczél Rényi Péteréket, Pándiákat támogatta, Pozsgay Imre művelődési miniszter létre pedig velünk, velem rokonszenvezett. Az a nap igazi küzdelem volt, kézitusa, de meg kell mondanom, hogy sikeresen végződött. Az Írószövetség életében is ez volt az a nap, amikor minden addigi közgyűléstől eltérően végre demokratikusan csináltunk végig mindent, főként a választást. Régen mi volt a helyzet? A választmány nagyjából demokratikusan meg lehetett választani, majd összehívták a testület tagjait, és bejött a miniszter vagy Aczél György, s azt mondta: "Üdvözlöm az új választmányt, és azt gondolom, hogy együtt fogunk dolgozni, remélem, Dobozy Imrével - vagy mondott egy másik nevet - jól meg fogják érteni egymást", és persze a választmány ezt megtapsolta. De 1981-ben - különösen a lengyel események hatására - néhányan elhatározták, hogy nem, soha többé nem lesz ilyen, ha Varsóban minden megbukott, akkor legalább itt egészen másképp kell megoldanunk a saját helyzetünket.

Kiss Gy. Csaba

Már 1968 óta teljesen világos volt számomra, hogy a kommunista rendszer megreformálhatatlan. Azonban az ember aggodalommal nézte, miképpen fog ez összeomlani, egy világháború félméle is felmerült. Én személyes drámaként éltem meg 1981. december 13-át, mint egy polonista, mint aki hónapokon keresztül csüggött Lengyelországon, s aki mindenkinek Lengyelországról beszélt azzal a halvány reménnyel, hogy végül is lehet még a rendszer békés megszűnésére, de legalábbis lyuk keletkezett a falon. Ennek a reménynek a végét jelentette december 13. Ugyanakkor meg kell mondanom, hogy néhány hét múlva, amikor eljutottak hozzánk a hírek, hogy Lengyelország ellenáll, és ott nem úgy van, mint ahogy az nálunk

történt 1956 vagy Csehszlovákiában 1968 után, akkor az ember ebből tényleg nagy bizakodást nyert, hogy történelmileg ennek a totalitarizmusnak is egyszer vége lesz. Nem biztos, hogy az én életemben, de hogy vége lesz, az biztos.

Kovács István

Az Irodalomtudományi Intézet 1982 májusában kirándulást szervezett Szklabonyára, a Mikszáth-emlékhelyet mentünk megtekinteni Szlovákiába. Balassagyarmatnál keltünk át a határon, és legnagyobb meglepetésemre - vagy a zsigereimben talán nem is volt olyan meglepő - az én útlevelemmel nem tért vissza a határról. Illetve, egyszer visszajött, megkérdezte anyám lánykori nevét és a születési dátumomat. Mondtam neki, hogy ha ellenőrizni kívánja, benne van a személyimben. Erre kérte, adjam oda a személyimét, amire azt válaszoltam, hogy az nincs nálam, mivel a személyit nem lehet külföldre kivinni. Egyszóval, kölcsönös zavarban voltunk. Szombat volt, biztos nehézkes volt a kapcsolat a budapesti ügyelettel, és sok időbe telt, míg az én személyazonosságomat tisztázták. Végre sikerült, gondolom, nagyon megörültek ők is, és leszállítottak a buszról. A buszon jeles személyiségek utaztak, az Irodalomtudományi Intézet tagjai, egy részük talán nem is ismert engem, de gondolom, hogy Szörényi Laci csak tisztázta a többiekkel, hogy nem kesztyűcsempészésen értek engem, hanem politikai okok miatt szállítottak le. Őszintén bevallom, akkortól kezdve nagyon rossz véleményem lett a Belügyminisztérium munkatársairól, politikai ügynökeiről. Ugyanis silány munkát végeztek, én tényleg nem érdemeltem meg, hogy leszállítsanak, felértékeltek a szerepemet, és ennek messzesemenő következményei lettek. Nem rám nézve, hanem a magyar államra, mivel meglehetősen olcsón lehetett reális képet festeni arról, hogy azért ez nem demokrácia, hanem diktatúra. Ugyanis, már csak szórakozásból is és jókedvűen, mert ilyen dolgot csak jókedvűen lehet tenni, leveleket írkáltam az ügyemben, magyarázatot kértem a leszállításomra vonatkozóan. Ugyanezt tette az Irodalomtudományi Intézet pártbizottsága, szakszervezete, a kulturális minisztérium illetékesei, mindenki érdeklődött, hogy mi volt az oka a leszállításomnak. Éppen akkor májusban volt a madridi Biztonsági Értekezlet, ahol az emberi jogokról volt szó, és barátaim gondoskodtak arról, hogy az ügyem kikerüljön Madridba. Meg is tárgyalták, a Szabad Európa is bemondta. Bár, hozzá kell tennem, ebben tényleg ártatlan voltam. Én magam is írtam a BM-nek, két hét múlva behívtak, komor képű, újságot olvasó úr ült a szoba egyik sarkában, míg az íróasztal mögött - időközben, gondolom, már előléptették az illetőt - egy szemüveges úriember fogadta a panaszsomat. Nem nagyon volt időm panaszkodni, mert nyersen rám rívalt, hogy vegyem tudomásul, észak felé nem hagyhatom el a határt, örüljek, hogy nem veszik el az útlevelemet. Bárhova utazhatok, Amerikába, Alaszkába, Szibériába, de észak felé nem. S még azt is mondták, hogy ez lengyel kérésre történt, vagyis azt sugallták, hogy a lengyelek miatt volt az egész. Azonnal írtam egy négyoldalas tiltakozó levelet a lengyel nagykövetnek, s természetesen voltam annyira politikai us, hogy leírtam benne, mit tettem a lengyel kultúráért és a magyar-lengyel kapcsolatokért. A nagykövet behívatott, és megesküdött, hogy nekik vagy a lengyel belügynek ehhez semmi köze, és hogy ezt bizonyítsa, kitüntettek a Lengyel Kultúráért érdemjellel. Vagyis még hasznom is származott az egészből, a magyar belügyminisztérium kiharcolt nekem egy kitüntetést.

Konrad György

A magyar ellenzék még annyiban próbált segíteni, hogy 1982 nyarára a letartóztatott Szolidaritás-tagok gyermekeit meghívták a Balaton mellé nyaralni, körülbelül nyolcvan gyereket. Ez borzasztóan bajos dolog volt, mert meghívólevelek kellettek, amiket azonban a posta egész egyszerűen nem továbbított. 1982 februárjában feleségemmel, valamint egy Légrádi Péter nevű orrossal és az ő gyerekeivel egy Volkswagennel átmertünk Lengyelországba. A meghívóleveleket a sítobokba rejtettük el, a hátsó csomagtartó pedig tele volt sajtjal és más ennyivalóval.

Engelmayer Ákos

A meghívók egy részét a magyar határőrség mint államtitkot elkobozta. Mindenesetre 1982 nyarán le volt foglalva két vagon, de a lengyel hatóságok az utolsó percben meglagadták a gyermekektől, hogy átjöjjenek. Ez azt jelentette, hogy szombaton éjjel Varsóban ott volt vagy száz éhes gyerek. Erre válaszként a magyar ellenzék - a Szegényeket Támogató Alap, a későbbi Szabad Demokraták Szövetsége, Pákh Tibor, Kerényi Grácia - összegyűjtött egy vagonnyi ételmezt, gyógyszert, minden gyereknek külön csomagot. Bába Iván jóvoltából eljutottunk a vöröskereszt svéd képviselőihez, és ők vették át a küldeményt. Ez volt a legbiztosabb, ugyanis nem akartuk, hogy útközben eliskadjon vagy elmenjen Angolába.

Demszky Gábor

Azt hiszem, a lengyelek többet segítettek nekünk, mint mi nekik, elég csak a kiadványokra, a nyomdai technikára gondolni, és arra a morális magatartásmentára, amit ők képviseltek. A mi részünkről volt egy sikertelen adománygyűjtés 1982 elején, egy sikertelen gyermeknyaralítás ugyanazon a nyáron, amit Krassó Gyuri és Kerényi Grácia készített elő, illetve egy sikeres egy évvel korábban. Ami ez utóbbit illeti, ez technikailag nem volt egyszerű, mert ide kellett hozni a gyerekeket, ehhez pedig meghívólevelek kellettek, és szükséges volt még egy befogadóhely, ahol egy húszfős gyerektábort el lehetett helyezni. A SZETA nem rendelkezett irodával vagy hivattal, lényegében Solt Otília vagy Lengyel Gabi lakása volt az egyetlen hely, ahol találkozni tudtunk. A SZETA korábban leginkább szeretetsomag-gyűjtéssel foglalkozott, most pedig nekünk kellett a meghívóleveleket előállítani, a helyszínt, a szállítást megoldani, és gondoskodni a gyerekekről. Mindez egy ilyen kicsi társadalmi mozgalom számára hatalmas nagy munkát és erőfeszítést jelentett. Sokan meg is kérdezték, hogy szükség van-e erre, miert nem politikai dolgokkal foglalkozunk inkább, miért ilyen karitatív ügyekkel. Nekem ez nagyon fontos élmény és szép gesztus volt, nem sajnálom azt, hogy erőink egy részét ilyesmire költöttük le hosszú időn keresztül. A gyerekek meg jól érezték magukat.

Ott helyben a Kőjál zaklatott bennünket, hogy nincsenek megfelelő engedélyek ahhoz, hogy főzhessünk, a rendőrség igazoltatott néhányszor, és Buda Gézát, aki ott Petri Gyurival együtt főzött, előállították, és egy ideig bent tartották a tapolcai kapitányságon. Később pedig Wojtek Maziarstik - aki akkoriban éppen egyetemistaként itt tanult, majd később újságíró lett - kiutasították Magyarországról. És volt sok apró kellemetlenkedés, zaklatás, megkeresték a tulajdonosokat, egyszóval nagy bátorság volt annak idején az Erős nevű építész részéről, hogy kékkúti nyaralóját odaadta erre a célra.

T Á J É K O Z T A T Ó **a Politikai Bizottság tagjai részére**

A SZETA korábban jelzett lengyel szolidaritási akciója - lengyel gyermekek magyarországi üdültetése - 1981. július 10-26. között megvalósult. A lengyel csoport 24 gyermekből és 3 felnőttből állt. Vezetőjük a szélsőjobboldali politikai beállítottságú Anna Grabowska-Rikielna, a Szolidaritás Mazowsze Titkárságának vezetője volt; a kísérők között volt a KOR képviselője is.

Az üdültetés megszervezését és anyagi fedezetét a SZETA vállalta. Az akcióval a lengyel ellenzékkel való szolidaritás aktív kinyilvánítását, bel- és külföldi propagandájuk növelését akarták elérni.

A lengyel gyermekcsoportot a repülőtéren 25-30 ismert ellenzéki személy fogadta. Minden lengyel - a gyerekek is - "Solidarnosc" feliratú sapkát és trikót viselt és ugyanilyen feliratú táskájuk volt. A gyerekeket 15 magángépkocsin Erős Tamás belsőépítész kékkúti nyaralójába vitték. Az üdültetés lebonyolításában a SZETA-sokan kívül mintegy 40, ellenséges-ellenzék tevékenységéről ismert személy vett aktívan részt. A nyaralattás szervezetlen, az elhelyezés zsúfolt volt, a higiéniai feltételek sem voltak biztosítva. A gyerekek idejük nagy részét céltalanul töltötték, néhány kirándulást szerveztek számukra.

A kékkúti üdülés alatt a tábor franciá, holland és NSZK állampolgárok is felkeresték. Egy lengyel, francia és svájci állampolgárt a magyar hatóságok provokatív magatartásuk miatt kiutasítottak.

A Kőjál ellenőrizte az üdültetés körülményeit. Ennek hatására a szervezők úgy döntöttek, hogy az üdültetés második felében a gyerekeket kisebb csoportokban Budapestre hozzák, és különböző személyek lakásán helyezik el. A lengyel gyerekek elutazásukkor élelmiszert és mosószert tartalmazó csomagokat kaptak, amelyek kivitele ellen a vámszervek nem emeltek kifogást.

A SZETA vezetői kapcsolataikon keresztül akciójukról tájékoztatták a nyugati tömegkommunikációs eszközöket. Propagandájuk célja, hogy bizonyítsák: a lakosság és a fiatalok aktívan támogatták az üdültetési akciót, és ez a SZETA ellenzéki céljaival való széleskörű egyetértést mutatja.

Demszky Gábor újságírót, a *Világosság* c. lap munkatársát, aki májusban Varsóban előkészítette az üdültetési akciót, elbocsátották állásából.

B u d a p e s t, 1981. augusztus 14.

Györi Imre
(a KB Agit. Prop. Osztályának vezetője)

Kis János

1982. augusztus 31-én, a gdanski megállapodás második évfordulóján szerte Lengyelországban tüntetések voltak, és a Szolidaritás arra kért bennünket, hogy egy nappal korábban hozzunk össze egy tüntetést Budapesten. Nekik fontos volt, hogy ez egy nappal korábban legyen. Ez meg is történt. Egy kis tüntetés volt a Bem-szobornál, lehetünk ott ötvenen vagy hatvanan, plusz körülbelül kétszer annyi civil ruhás meg egyenruhás rendőr.

Konrad György

Dramái összeütközés nem volt, a rendőrök négy embert vittek el. Mindegyikük másként viselkedett. Nagy Bálint nehéz testű ember lévén húzatta magát, Haraszti - aki tudta, hogy a nyugati diákmozgalmak ilyen esetben mit csináltak - rögtön hasra vágta magát, akkor elkezdtek húzni, de hirtelen eszébe jutott, hogy új cipő van a lábán, és a cipő orra ily módon elveszti a glazúrt, ezért felpattant, és ment délcegen. De még aznap este, illetve éjjel mindenki kijött, akiket bevitték.

Pákh Tibor

Én is elmentem oda. Ott azt mondták, hogy azokat, akiknek a megemlékezést kellett volna tartaniuk, időközben a rendőrség letartóztatta, így nem tudják elmondani a beszédüket. Akik maradtak, azon hezitáltak, hogy mit csináljanak. Akkor én tartottam egy megemlékezést, amelyben megemlítettem a magyarok Nagyasszonyát és Lengyelország királynőjét, a Szűzanyát, beszéltem közös történelmi kapcsolatainkról, és nyomatékmal hívtam fel a figyelmet arra, hogy nekünk keményen szolidárisnak kell lennünk a lengyelekkel, mert ugyanazokért a célokért és eszményekért harcolnak, amelyekért mi.

Kis János

Úgy adódott, hogy egy magyar barátom akkor éppen Lengyelországban volt, és 31-én elment misére Varsóban. Ott hallotta, amikor elmondták, hogy Magyarországon volt ez a tüntetés, és ez hatással volt arra, hogy milyen morállal mentek ki aztán az emberek a templomból az utcára tüntetni.

Konrad György

Én 1982-ben kaptam egy meghívást Berlinbe, a Wissenschaftskollege zu Berlinbe. Megadták az útlevelet, kimehettem. Előzőleg Donáth Ferenc felhívott, találkozunk, és ő mondta, hogy az a per, amit Michnikkel és társaival szemben akarnak lefolytatni nagyon keménynek ígérkezik, mert a definíciója annak, amivel vádolják őket, magába foglalja a halálos ítélet lehetőségét is. Én akkor írtam egy levélfélét a New York Review of Booksba, ami meg is jelent, s amelyben emlékeztettem arra, hogy Nagy Imrének is garantálták a biztonságát, aztán mi lett a vége. Ezért készüljön fel a közvélemény arra, hogy ez a lengyel per - ha olyan nyomás fog bekövetkezni - veszélyes fordulatot ölthet. Azt hiszem, erre való reakcióként Rényi Péter hosszú cikket írt a Népszabadságba, amelyben főként engem piszkált. Nem babra megy a játék - ez volt az írás címe. Aztán mindez nyitány lett a különböző házkutatásokhoz, gyakorlatilag akkor számolták fel a Rajk-butikot, és vették el Rajk Lászlótól azt a Galamb utcai lakást, ahol a szamizdat kiadványokat árulták.

A lengyelországi veszélyről [részlet]

Nagy a veszélye, hogy a lengyel kormányzat kész helyzet elé készül állítani a világot a KOR, a Munkásvédő Bizottság szövegében. Jacek Kuront, Adam Michniket, Jan Litynskit, Jan Józef Lipskit és Henryk Wujecet előbb internálták, majd letartóztatták, és újabban hazaáruházzal és összeesküvéssel vádolják őket. Ha a bíróság bűnösnek találja a vádlottakat - a pártajtó máris így beszél róluk -, a törvény módot ad a legsúlyosabb ítéletre: a halálbüntetésre. [] Felemelem a szavamat e nagy tehetségű és töretlen jellemű lengyel értelmiségiek érdekében, akik jelentős szerepet játszottak annak a kelet-európai demokratikus mozgalomnak a történetében, melynek célja: önkorlátozó demokrácia keretében törvényileg szabályozott társadalmi szerződést kötni a pártállam és a társadalom között. [] Tudom az ellenvetést: az efféle jóslás nem szerencsés dolog. Tudom: sok tájékozott és felvilágosult ember elutasítja majd figyelmeztetésem, mert felesleges rémisztgetésnek tartja. De én nem tudom elfelejteni azt a szégyenletes döbbenetet, amit mi magyarok éreztünk 1956-os nemzeti demokratikus forradalmunk leverése után, amikor 1958 júniusában bejelentették Nagy Imre és bajtársai, Gimes Miklós, Maléter Pál és Szilágyi József kivégzését. A zárt tárgyaláson hozott ítéleteket azonnal végrehajtották. A nyilvánossággal csak a befejezett ténny közölték. [] A világ demokratikus közvéleménye segítheti a szovjet, lengyel és más kelet-európai vezető körök azon erőit, melyek a mérsékelt megoldást részesítenék előnyben, s szeretnék elkerülni a visszafordíthatatlan tények politikáját. Kérem e sorok olvasóit, emeljék fel szavukat a legnagyobb kelet-európai nemzet autonómiájának egyre erőszakosabb szétrombolása ellen. Ne gondolják, hogy a rosszat nem követheti valami még rosszabb!

Szalai Attila

Egyszer odáig fajultak a dolgok, hogy valamikor 1983 elején egy nagy konspirációs lebukássorozat következett. Valami földalatti nyomdát felpiszkáltak, sajnos a kiadó nevére nem emlékszem, de ez talán megbocsátható, mivel ha a memóriám nem csal, akkortájt több mint kétezer, kisebb-nagyobb földalatti kiadó létezett Lengyelországban. Ennek a kiadónak a termékeit Ákos is meg én is terjesztettük. Ezzel kapcsolatban kihallgattak, az egy nagyon kemény kihallgatás volt. Nem vertek meg, de végül közölték velem, hogy persona non grata vagyok, és ki fognak rúgni az országból, a visszatérés bármilyen lehetősége nélkül. Azzal fenyegettek, hogy húsz évig be sem tehetem a lábamat Lengyelországba. Én ekkor mindenféle külföldi tudósítóhoz elmentem, és azután meg is mondtam ezeknek az elvtársaknak, hogy nekem itt feleségem, családom van, s ha azt akarják, hogy az Amerika Hangjában meg a Szabad Európában elhangozzék, hogy maguk itt családokat tépnek szét, akkor csak tessék, tegyék. Nem hiszem, hogy ettől olyan nagyon megijedtek volna, de végül is, ördög tudja miért, megúsztam. Azt már nem, hogy ezt a kalandot követően például hetente jöttek úgy éjjel kettő táján rendet csinálni a lakásban. Az újabb balhéhoz az is elég lett volna, ha egy röplapot vagy bármilyen földalatti kiadványt találtak volna. De nem találtak, mert jól el volt dugva.

Egyszerűen a természetem olyan volt, a lelkem olyan volt, a barátaim olyanok voltak, hogy eszembe sem jutott, hogy ne csináljam. Persze hogy féltém, naná.

Féltém. Aki nem fél, az a hülye. Félni kellett, és az a normális, ha lakai fél. De muszáj volt csinálni. És így visszatekintve nem bánom.

Címkék:

[Kádár János](#) ^[2]

[Stanislaw Kania](#) ^[3]

[MSZMP](#) ^[4]

[Moszkva](#) ^[5]

[Varsói Szerződés](#) ^[6]

[1968](#) ^[7]

[Csehszlovákia](#) ^[8]

[Hazafias Népfront](#) ^[9]

[LEMP](#) ^[10]

[Lengyel Egyesült Munkáspárt](#) ^[11]

Kiadás: 4. évfolyam (2004) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/az_19801981es_lengyel_valsag_es_magyarország_visszaemlekezések_alapjan.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/az_19801981es_lengyel_valsag_es_magyarország_visszaemlekezések_alapjan.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kadar-janos>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/stanislaw-kania>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mszmp>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/moszkva>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/varsoi-szerzodes>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1968>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/csehszlovakia>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hazafias-nepfront>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/lemp>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/lengyel-egyesult-munkaspart>